

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

Pro P. Sextio

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

querelis quotidie aliquid tecum simul audiebam: nunc si meo, ne nihil tibi, præter lacrymas, queam reddere: quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudisti. Quid enim possum aliud, nisi morere? nisi flere? nisi te cum mea salute complecti? salutem tibi iidem dare possunt, qui mihi reddiderunt. Huc exsurge tamen, queso, retinebo, & complectar: nec me solum deprecatorum fortunarum tuarum, sed comitem, sociumque profitebor: atque (ut spero) nemo erit tam crudeli animo, tamque inhumano; nec tam immemor meorum non dicam in bonis meritorum, sed bonorum in me, qui à me mei servatorem capitis divellat, ac distrahat. Nō ego meis ornatum beneficiis à vobis deprecor, iudices, sed custodem salutis meæ: non opibus contendo, non auctoritate, non gratia; sed precibus, sed lacrymis, sed misericordia; mecumque vos simul miserimus, & optimis obestatur parens, & pro uno filio duo patres deprecatur. Nolite, iudices, per vos, per fortunas vestras, per liberos, inimi-

cis meis, his præferim, quos ego pro vestra salute suscepi, dare latitiam, gloria: tibus vos jam oblitos mei salutis, que ejus, à quo mea salus conservata est, hosteis existisse, nolite animum meum debilitare tum læstū, tum etiam metū commutatæ vestra voluntatis erga me: finite me, quod vobis fretus huic sæpè promisi, id à vobis ei perolvere. Teque, C. Flavi, oro, & obtestor, qui meorum consiliorum in consulatu socius, periculorum particeps, rerum, quas gessi, adiutor fuisti, meque non modo salvum semper, sed etiam ornatum, florentemque esse voluisti: ut mihi per hos conserves eum, per quem me tibi, & his conservatum vides. Plura ne dicam, tuæ me etiam lacryma impediunt, vestroque, iudices, non solum meæ: quibus ego, magno metu meo, subito inducor in spem, vos eosdem in hoc conservando futuro, qui fueritis in me: quoniam istis vestris lacrymis de illis recordor, quas pro me sæpè, & multum profudistis.

M. TULLIUS CICERO

PRO

P. SEXTIO.

ORATIO TRICESIMA SECUNDA.

SYNOPSIS.

Quæstio, An P. Sextius viri commissis, Accusator, M. Tullius Albinovanus, Testis, P. Vatinius Patroni P. Sextii, Hortensius & Cæcæ. Acta Ciceronis anno 51, urbis, 697. Eventus. P. Sextius absolutus.

I quis antea, iudices, mirabatur, quid esset, quod pro tantis opibus reip. tantaque dignitate imperii, nequaquam satis multi cives forti & magne animo invenirentur, qui audent de, & salutem suam in discrimen offerre pro stata civitatis, & pro communi libertate: ex hoc tempore miretur potius, si quem bonum & fortem civem viderit, quam si quem aut timidum, aut sibi potius, quam reipubl. consulentem. Nam, ut omittatis de uniuscujusque casu cogitando recordari, uno adspæta intueri potestis, eos, qui cum senatu, cum bonis omnibus, reip. afflictam excitarint, & latrocínio domestico liberarint, necesse, sordidatos, reos, de capite, de fama, de civitate, de fortunis, de liberis dimicantes: eos autem, qui omnia divina, & humana violarint, vexarint, perturbarint, everterint, non solum alacris, latroque volitare, sed etiam voluntarius fortissimis, atque optimis civibus periculum moliri, de se nihil timere. In quo cum multa sunt indigna, tum nihil minus est ferendum, quam quod jam non per latrones suos, non per homines egestate, & scelere perditos, sed per vos nobis, per optimos viros optimis civibus periculum inferre conantur: & quos lapidibus, quos ferro, quos facibus, quos vi, manu, copiis delere non potuerunt, hos vestra auctoritate, vestra religione, vestris sententiis se oppressuros arbitrantur. Ego autem, iudices, qua voce mihi in agendis gra-

tiis, commemorandoque eorum, qui de me optimè sunt meriti, beneficio, esse utendum putabam, ea nunc uti cogor in eorum periculis depellendis, iis potissimum vox hæc serviat, quorum opera & mihi, & vobis, & populo Romano restituta est. Et, quamquam à Q. Hortensio, clarissimo viro, atque eloquentissimo, causa est P. Sextii perorata; nihilque ab eo prætermisum est, quod aut pro reip. conquerendum fuit, aut pro reo disputandum: tamen aggrediar ad dicendum, ne mea propugnatio ei potissimum defuisse videatur, per quem est perfectum, ne ceteris civibus desset. Atque ego sic statuo, iudices, à me in hac causa, atque hoc extremo dicendi loco, pietati potius, quam defensionis: querela, quam eloquentia: dolori, quam ingenii partem esse susceptas. Itaque, si aut acrius egero, aut liberius, quam qui ante me dixerunt: peto à vobis, ut tantum orationi meæ concedatis, quantum & pio dolori, & justæ iracundiæ concedendum putetis. neque enim officio conjunctior dolor ullius esse potest, quam hic meus, susceptus ex hominis, de me optime meriti, periculo, neque iracundiæ magis ulla laudanda, quam ea, quæ me inflammat eorum scelere, qui cum omnibus salutis meæ defensoribus bellum sibi esse gerendum judicaverunt. Sed, quoniam singulis criminibus ceteri responderunt, dicam ego de omni statu P. Sextii, de genere viri, de natura, de moribus, de incredibili amore in bonos, de studio conservandæ salutis communis, atque otii: contendamque, si modo

Ll 3

id

1. P. Sextius. Pal. sec. ac nonus, item Erford. & Gomblac. hunc hominem semper appellant Sextium, ut etiam lib. 5. Vici. adeo ut sic referendum videatur, ut fecit P. Vici. annotatum tamen Cl. Puteano scribendum Sextio, quoniam sit familia plebea, & Sextium enim notare patet etiam.

2. Sed etiam voluntarius fortissimis. Monuit Lambinus illud voluntarius non hærrere in aliquo mss. ideoque delendum putat. & verò aliq. item Palatinis, sed tamen cum compareat in eis quos habet non optimis in pr. in sec. in nono, haud temere ei manus intulero.

L. Dindorf

id consequi potero, ut in hac confusa, atque universa defensione, nihil à me, quod ad vestram quaestionem, nihil, quod ad reum, nihil, quod ad remy pertineat, pratermissum esse videatur. Et, quoniam in gravissimis temporibus civitatis, atque in ruinis everse, atque afflicte reip. P. Sextii tribunatus est à fortuna ipsa collocatus: non aggrediar ad illa maxima, atque amplissima prius, quam docuero, quibus initiis, ac fundamentis hæc tanta summis in rebus laudes excitata sint. Parente P. Sextius natus est, iudices, homine, ut plerique memimistis, & sapiente, & sancto, & severo: qui cum tribunus pleb. primus inter homines nobilissimos temporibus optimis factus esset, reliquis honoribus non tam uti voluit, quam dignus videri. Eo auctore, duxit honestissimi, & spectatissimi viri, C. Albini filiam: ex qua hic est puer, & nupta jam filia. r duobus his gravissimæ antiquitatis viris sic probatus fuit, ut utriusque eorum, & carus maximè, & jucundus esset. 2 Ademit Albino foveri nomen mors filia, sed caritatem illius necessitudinis, & benevolentiam non ademit. hodie sic hunc diligit, ut vos facillimè potestis ex hac vel assiduitate ejus, vel sollicitudine, & molestia iudicare. Duxit uxorem, patre vivo, optimi, & calamitosissimi viri 3 filiam, C. Scipionis. glara in hoc P. Sextii pietas existit & omnibus grata, quod & Massiliam statim profectus est, ut foverum videre; consolarique posset, fluctibus reipub. expulsam, in alienis terris jacentem, quem in majorum suorum vestigiis stare oportebat: & ad eam filiam ejus adduxit, 4 ut illo insperato adpectu, complexuque, si non omnem, at aliquam partem mœroris sui deponeret: & maximis officiis & illius æramnam, quoad vixit, & filia solitudinem sustentavit. Pressum multa dicere de liberalitate, de domesticis officiis, de tribunatu militari, de provinciali in eo magistratu absentia: sed mihi ante oculos observatur reipub. dignitas, quæ me ad sese rapit, hæc minora relinquere hortatur. Quætor hic C. Antonii, collegæ mei, iudices, sicut forte, sed societate consiliorum, meus. Impediior nonnullius officii, ut ego interpretor, religione, quo minus exponam, quam multa ad me detulerit, quanto antè providerit. Atque ego de Antonio nihil dico, præter unum: nunquam illum in illo summo timore, ac periculo civitatis, neque communem metum omnium, neque propriam nonnullorum de ipso suspicionem, aut insitendo tollere, aut dissimulando sedare voluisse. In quo collega subinendo, atque moderando, si meam in illum indulgentiam, conjunctam cum summa custodia reipub. laudare verè solebatis: par prope laus P. Sextii esse debet, qui suum ita consulem observavit, ut & illi quætor bonus, & vobis omnibus optimus civis videretur. Idem, cum illa conjuratio ex lateribus, atque ex tenebris erupisset, palamque armata volitaret: venit cum exercitu Capuam: quam urbem, propter plurimas belli opportunitates, ab illa impia, & scelerata

manu 5 attentari suspicabamur: 6 & inde M. Aulanum, tribunum militum Antonii, Capua præcipitem eiecit, hominem perditum, & non obscure Pisauri, & in aliis agris Gallici partibus, in illa conjuratione versatum. Idemque C. Marcellum, cum is non solum Capuam venisset, verum etiam se, quasi amorum studio, 7 in maximam familiam conjecisset, exterminandum ex illa urbe curavit. quæ de causa & tum conventus ille Capuæ, qui propter salutem illius urbis consulari conservatum meo me unum patrum adoptavit, huic pud me P. Sextio maxime gratias egit; & hoc tempore iidem homines, nomine commutato, coloni, decurionesque fortissimi, atque optimi viri, beneficium P. Sextii, testimonio declarant, periculumque decreto suo deprecantur. Recita, quæso, P. Sexti, quid de te verint Capuæ decuriones, s ut jam puerilis tua vox possit aliquid significare inimicis nostris, quidnam, cum se corroborarit, effectura esse videatur. 8 DECRETUM DECRETORUM. Non recto decretum officio aliquo expressum vicinitatis, aut clientelæ, aut hospitii publici, aut ambicionis, aut commendationis gratia: sed recto memoriam periculi, & periculi prædicationem amplissimi beneficii, suorum officii præsentis, testimonium præteriti temporis. hæque illis temporibus iisdem, cum jam Capuam metu Sextius liberasset, urbem senatus, atque omnes boni, deprehensis, atque oppressis domesticis hostibus, me duce, ex periculis maximis extraxissent: ego litteris eum Capua accessivi cum illo exercitu, quem tum secum habebat. quibus hic litteræ lectis ad urbem confestim incredibili celeritate advolarunt. Atque, ut illius temporis atrocitate recordari possetis, aut dire litteras, & vestram memoriam ad timoris præteriti cogitationem excitare. LITTERÆ CICERONIS, CONSULTIS. Hæc adventu P. Sextii, tribunorum pleb. novorum, qui tum extremis diebus consulatus mei, res eas, quæ gesseram, vesare cupiebant, reliquique conjurationis impetus, & conatus, sunt retardati. Ac, postquam est intellectum, Catone tribuno pleb. fortissimo, atque optime civæ, rempub. defendente, per seipsum S. P. Q. R. inviolatum præsidio veri facillè majestatem suam, & dignitatem eorum, qui salutem communem periculo suo defendissent. Sextius cum illo suo exercitu summa celeritate est Antonium consecutus. Hic ego quid prædicem, quibus hic rebus consulem ad rem gerendam evitavit: quos simul admovent homini studio fortassis victoriam, sed tamen nimium communem Martem, bellique casum metuenti? longum est ea dicere: sed hoc breve dicam. SIM. Terentio non excellens animo, & amore teip. non præstans in reip. virtus, non summa auctoritas apud milites, non mirandus usus in te militari existit, neque 11 adjutor ei P. Sextius ad excitandum Antonium, cohortandum, impellendum fuisset, 12 datus illo in bello esset hiemi locus, neque unquam Catilina, cum è ruina Appennini, atque è nribus

1. Dubius hæc gravissimæ antiquitatis viri & C.) Ita malui cum Pall. ut quart. quinto, oct. & ed. vet. quàm gravissimæ quod in vulgata. iidem nostri non agnoscebant voculam hæc, & poterat item deleri. Interim quæ frons Lambini? supponitur hæc gravissimæ at sanctissimi viri.
2. Admit. Albino foveri nomen.) Gembl. & S. Victoris ceteram amem, cui alludit & Palat. nonus, in quo ceterorum, & non videtur forsitam illud ceteram.
3. Filiam C. Scipionis.) Non vacat inquirere quo prænomine aliis vocetur hic Scipio. reddidi tamen et Cati volentibus Pall. Gembl. Erfurd. item editi primis posterioribus placuit Lucius.
4. Ut illo insperato adpectu, complexuque.) Pall. tert. quart. quint. adfectus, ad nihil minus displicere quæ; cum & invenerim item in ed. antiquissimis.
5. Attentari suspicabamur.) Pall. abque tenebris nonos præterea conspiciabamur. Gembl. insperatamur. edito princeps conspiciabamur.
6. Et inde M. Aulanum.) Sic Pall. pr. sec. nam tert. quart. quint. me Aulanum. at nonus conspiciabamur C. Merulanum, quod nomen idem in Gembl. & Erfurd. alluditque S. Victoris: suspiciabamur C. Merulanum. Pall. oct. & inde Merulanum. adscriptumque, al. M. Aulanum. & in iurendus profectio ille C. Merulanus. nam & primitus eufi Merulanum exhibent. P. Manutius edidit Aulanum.
7. In maximam familiam.) Servorum, interpretator P. Manutius. at ego, gladiatorum, qui ibi in ludo frequentes ut discimus, vel ex loco hæc pertinente C. Cælaris libro 1. Bell. civ. cap. 15. m.

8. Ut jam puerilis tua vox, &c.) Locum hunc noto, in vivo Guilielmio, qui adhibere sebat planè vulgata scriptura, vixit; tamquam scilicet in puerio esset vox virilis. fateor; sed idem non tollitur, substituto puerile, quod omnino servatur in Pal. nono illo in Gembl. in Erfurd. libris. extra controversiam. innocentiis.
9. Vicem officii præsentis.) Lambinus recepit, nescio cujus emendationem, vocem off. præter omnes libros. & non necessitatio, quævis ita aurum.
10. Non excellens animo & amore teip. non præstans, & C.) Reduxi quod erat in olim editis in P. Manutio, in P. Victoriano; quibus firmandis accedit Pal. nonus. item liber S. Victoris; nisi quod 15. animus. unde tentabar Guilielmio, non exc. animus & amor teip. non præstans, quod non spreverim. nam in sulse vulgata; non exc. hic animus & amor teip. præstant; omisso non.
11. Adjutor ei P. Sextius ad excitandum Antonium, cohortandum, impellendum fuisset.) Sic veteris editio, sed adhuc verbo ad hoc, cohortandum, accusandum, impellendum, sed enim cum resset. tantum in Pal. nono, ed. jutor reipub. cohortandum, accusandum, impell. s. suspiciabamur Ciceroni scrip. tum; adjutor ei Publicus ad excitandum, cohortandum, accusandum, imp. omisso nomine Antonii.
12. Datus illo in bello esset hiemi locus.) Sic malui distinguere cum Guilielmio, quàm ut est in hæcenus vulgata fuisset datus; in illo bello, quæ quàm infeliciter explicat P. Manutius.

illis emerisset, atque astatem integram nactus, Italia cal-
 leis, & pastorum stabula praelata cepisset, sine multo san-
 guine, ac sine totius Italia vastitate miserima concidisset.
 Hunc igitur animum ad tribunatum attulit P. Sextius:
 ut quaesuram Macedoniam relinquam, & aliquando ad hanc
 propiora veniam. quamquam non est omittenda singula-
 ris illa integritas provincialis: cuius ego nuper in Macedo-
 nia vidi vestigia non pressa leviter ad exigui praedicationem
 tempori, sed fixa ad memoriam illius provinciae semper-
 ternam. Verum haec ita praetereamus, ut tamen intuentes,
 & respicientes relinquamus. Ad tribunatum, quia ipse
 ad sese iam dudum vocat, & quodammodo absorbet ora-
 tionem meam, contento studio, cursumque veniamus. De
 quo quidem tribunatu ita dictum à Q. Horrensio, ut eius
 oratio non defensionem modo criminum videretur continere,
 sed etiam memoria digna esset, uti, & reip. cap-
 pellendae auctoritatem, disciplinaeque praescriberet. Sed
 tamen, quoniam tribunatus quidem totus P. Sextii nihil
 aliud, nisi meum nomen, causamque sustinuit, necessa-
 rio mihi de iisdem rebus esse arbitror, si non subtilius dis-
 putandum, ac certe, iudices, dolentius deplorandum.
 Qua in oratione si asperius in quosdam homines invehi
 vellem, quis non concederet, ut eos, quorum scelera fu-
 tore violatus essem, voci libertate perstringerem? 4 Sed
 ut agam moderate, & huic potius temporis serviam, quam
 dolori meo. si qui occultè à salute nostra dissi-
 dent, lateant, si qui fecerunt aliquid aliquando, atque iisdem nunc
 tacent, & quiescant: nos quoque simus oblitii. 5 si qui se
 offerunt insolenter, & insectantur: quoad ferri poterunt,
 perferemus; neque quemquam offendet oratio mea, nisi
 qui se ita obtulerit, ut in eum non invalissem, sed incurrisse
 videamur. Sed necesse est, antequam de tribunatu P. Sex-
 tii dicere incipiam, me totum 6 superioris anni reipubl.
 naufragium exponere: in quo colligendo, ac reficienda sa-
 lute communi, omnia reperientur P. Sextii dicta, facta,
 consilia, veritata. 7 Fuerat ille annus in reipubl. magno
 motu, & multorum timore, tanquam intentus arcus in
 me unum, sicut vulgò ignari rerum loquebantur, te qui-
 dem vera in universam remp. translatione ad plebem furi-
 bundi hominis, ac perditii, mihi irati, sed multo acrius
 otii, & communis salutis inimici. Hunc vir clarissimus,
 mihique, multis repugnantibus, amicissimus, Cn. Pom-
 pejus, omni cautione, foedere, execratione devinxerat,
 nihil in tribunatu contra me esse facturum. At ille nefarius
 ex omnium scelerum colluvione natus, parum se foedus

violaturum esse arbitratus, nisi ipsum autorem alieni pe-
 riculi suis propriis periculis terrisset. Hanc taxam, im-
 nemque belluam, vincam auspiciis, alligatam more ma-
 jorum, constrictam legum sacrarum catenis, a solvit in-
 bito legum consul, vel, ut ego arbitror, exoratus, vel
 ut nemo putaret, mihi iratus: ignarus quidem certe, &
 imprudens impendentium tantorum scelerum, ac malo-
 rum, qui tribunus pleb. felix in evertenda rep. fuit nullis
 suis nervis, qui enim in ejusmodi vita nervi esse potue-
 runt, hominis, fratris flagitii, fororis stupris, omni
 inaudita 9 libidine infamis? Sed fuit profecto quaedam il-
 la reipubl. fortuna fatalis, ut ille coecus, atque amens tribunus
 pleb. nancisceretur, quid dicam consules? hocne ut ego
 appellem nomine evertores hujus imperii? proditores ve-
 strae dignitatis? hostes honorum omnium? qui ad delen-
 dum senatum, affigendum equestrem ordinem, extin-
 guenda omnia jura, atque instituta majorum, se illis fasci-
 bus, ceterisque insignibus summi honoris atque imperii
 ornatos esse arbitrabantur? Quorum, per deos immortales,
 si nondum scelera, vulneraque inusta reipubl. vultis recor-
 dari, vultus, atque incellum antro intueamini. facilius
 facta eorum occurrent mentibus vestris, si ora ipsa oculis
 proposueritis. Alter unguentis affluens, calamistrata co-
 ma, despiciens conscios stuprorum, ac veteres vexatores
 a tutela sua, puteali, & feneratorum 10 gregibus inflatus,
 atque percussus, olim ne Scyllæo illo aris alieni in freto
 ad columnam adherereceter, in tribunatus portum perflue-
 rat. contemnebat equites Romanos, minitabatur senatui,
 venditabat se operis, atque ab iis se ereptum, ne de ambitu
 cantam diceret, praedicabat, ab iisdemque se, etiam, in-
 vivo senatu, provinciam sperare dicebat: eamque misere-
 ritus esset, se incolumem nullo modo fore arbitratur.
 Alter, o dii boni! quam tater incedebat, quam truculentus!
 11 quam terribilis ad aspectu! unum aliquem te ex barbaris
 illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis,
 columen reipubl. diceret intueri. 12 vestitus asper è nostra
 hac pupura plebeia, ac pæne fusca: capillo ita horrido, ut
 Capua, in qua ipse tum 13 imaginis ornanda causa duum-
 viratum gerebat, Septasiam sublaturus videretur. nam quid
 ego de supercilio dicam? quod tum hominibus non super-
 cilium, sed pignus reipubl. videbatur. tanta erat gravitas in
 oculo, tanta contractio frontis, 14 ut illo supercilio respub-
 licanam Atlante coelum, nisi videretur. erat denique hic
 omnium fermo: EST TAMEÑ reip. magnum, firmumque
 subsidium: habeo quem opponam labi illi, atque ceteris

L1 4 vultu

1. Sine totius Italia vastitate.] Pal. nonus videtur, cui vocat eundem
 accipit verborum minus frequentiam. nam & heic ei quoque suis lo-
 cus, si voluit exprimere Cicero a leam Martia accipitem. si venim con-
 juxta perirent, si ve eorum adversari damno id erat communi matri I-
 talia.
 2. Non defensionem modo criminum videtur.] Pal. nonus non agnoscit
 vocabulum criminum; neque requiritur.
 3. Sed etiam memoria digna essent reip. cap. &c. praescriberet.] Cui libet
 iam patet quoniam hanc aptiora sunt huic sententia, quam quae de Turnebi
 conjectura substituerat nobis Lambinus. sic autem reicit omnino in
 Pal. nono & Erf.
 4. Sed ut agam moderate, & huic.] Scribendum cum Pal. sec. ac nono:
 sed ut quam moderate, & quomodo item in prima editione, praeterea quam
 quod ea ut qua. ceteri nostri habent, sed quam moderate, & huic.
 5. si qui se offerunt insolenter, & insectantur.] In nullo missi aut vet. edd.
 inventi illud insectantur, &c. habentque Pal. nonus, ac Gemblac. si qui se
 offerunt insolenter, neque aliter Erford. nisi quod immissa copula, & in-
 sectantur. Pal. tert. quint. o. & habent, si qui se offerunt insolenter. pr. quart.
 offerunt, insectantur.
 6. Supercilio anni reip. naufragium.] Non displicet Turingici exem-
 plaris scriptura, in reip.
 7. Fuerat ille annus sine reip. magno motu, &c. tanquam intentus.] Pall. om-
 nes heic mirè mutilati sunt à l. beatus praeter nonam. is exhibet, Fue-
 rat ille annus, iam in reip. delictis quam in magno motu, &c. in introitu sine illo,
 tanquam. neque aliter S. Victoris, quam quod is, in reip. iudices, & quam in
 magno motu. quod & in codice scripto Henrici Stephani, nisi quod is ma-
 gno.
 8. Subtilius subtilis legum.] Haec est prima editionis lectio. neque secus

imprimi curavit Victorinus, restatque in Pal. nono. alia habent, subtilis su-
 bilis cura legum. alia, subtilis, legum vinculis. Lambinus recepit conje-
 cturam Turnebi, subtilis, subtilis lege curata, de qua videatur illius Adver-
 saria libro. XX. 2.
 9. Libidine infamis?] Pall. oct. edd. vet. S. Vici Erf. Gembl. insani,
 quod iterum receptum nisi occurrisset, insanos nunquam esse sine ner-
 vis, & is quidem, quibus sanos longe antecant. & sic tamen habet quo
 se defendat.
 10. Gregibus inflatus atque percussus.] Sic primitus editi, nam Pall.
 nostri non habent illud, atque percussus; excepto nono in quo atque com-
 pulsus, quo modo etiam extat in S. Victoris. Guilelmus coniecit inflatus.
 ego vulgaram interpretor; tanquam primo fuerit inflatus ab illis secta-
 toribus, sed tandem deservit, ut saepe solet fieri, cum duem suum tueri
 nequeunt isti Satagei. exemplum videatur apud Tullium in Quintiana
 cap. 22. pro Cicerio: item Verina cap. 4. m.
 11. Quam terribilis aspectu.] Ita missi nostri omni. & olim impressi, non
 ut hodie, & terribili asp.
 12. Vestitus asper è nostra hac.] Est à missi nostris & quondam editis.
 nam posteriores asper.
 13. Imaginis ornanda causa.] Coniecit ita quondam Turnebus, sed
 nunc firmatur auctoritate Palatini nonnulli enim, tota hac oratione non-
 nihil habent historicum, nihil nisi quod liquido adaequebantur libitari.
 14. Ut ille supercilio resp. tanquam Atlante coelum, nisi videretur.] Lectio
 fictitia. neque melior ea, quam substituit Lambinus. primae edd. habent:
 ut ille supercilio annuansus ille nisi tanquam videretur, qua nihil recedunt
 missi nostri. nam Pal. nonus exhibet, supercilio vel annuansus annuansus, ille
 nisi tanquam videretur. videatur Turnebus libro. XX. Adver. 3. nam ego
 heic nihil video, nisi latere annuansus, adplicet rei propositae qui potest.

vultu medius fidius collega sui libidinem, levitatemque franget, habebit senatus, in hunc annum quem sequatur: non deerit auctor, & dux bonis, mihi denique homines præcipue gratulabantur, quod habiturus essem contra tribunum pleb. furiosum, & audacem, cum amicum, & affinem, tum etiam fortem, & gravem consulere. Atque eorum alter fecellit neminem, quis enim *clavum* tanti imperii tenere, & gubernacula reipub. tractare in maximo cursu, ac fluctibus posse arbitraretur hominem emersum subito ex diuturnis tenebris lustrorum, ac stuprorum? vino, ganeis, lenociniis, adulteriisque confectum? cum is præter spem in altissimo gradu alienis opibus positus esset? qui non modo tempestatem independentem intueri temulentus, sed ne lucem quidem insolitam adspicere possit? Alter multos planè in omnes partes fecellit. erat enim hominum opinioni, nobilitate ipsa, *blanda conciliatricula*, commendatus. Omnes boni semper nobilitati favemus, & quia utile est reipub. nobiles homines esse dignos majoribus suis, & quia valet apud nos, clarorum hominum: & bene de reipub. meritum memoria etiam mortuorum. Quia triste semper, quia taciturnum, quia subhorridum, atque incultum videbant, & quod erat eo nomine, 2 ut ingenerata familia frugalitas videretur: favebant, gaudebant, & ad integritatem majorum, spe sua hominem vocabant, materni generis oblit. Ego autem (verè hoc dicam, iudices,) tantum esse in homine: sceleris, audacia, crudelitatis, quantum ipse cum reipub. sensi, numquam putavi. nequam esse hominem, & levem, & falsa opinione, errore hominum, ab adolescentia commendatum, sciebam. etenim animus ejus vultu, flagitia pariter tegebantur: sed hæc obstructio, nec diuturna est, nec obdura ita, ut curiosis oculis percipi non possit. Videbamus genus vitæ, desidiarum, inertiarum: inclusas ejus libidines, qui paulo propius accesserant, intuebantur. denique etiam sermonis ansas dabat, quibus reconditos ejus sensus tenere possimus. Laudabat homo doctus philosophos nescio quos: neque eorum tamen *nomina* poterat dicere: sed tamen eos laudabat maximè, qui dicuntur præter ceteros esse auctores, & laudatores voluptatis: cuius, & quo tempore, & quo modo, non querebat. verbum ipsum omnibus modis animi, & corporis devorabat: eisdemque præclare dicere aiebat, SAPIENTIS OMNIA SUA CAUSA FACERE: temp. capessere hominem bene sanum non oportere: nihil esse præstabilius otiosa vita, & plena, & congesta voluptatibus: eos autem, qui dicebant, DIGNITATEM ESSE SERVIENDUM, reip. consulendum, officii rationem in omni vita, non commodi, esse ducendam, subeunda pro patria pericula, vulnera excipienda, mortem oppetendam: vaticinari, atque inspicere dicebat. Ex his assiduis ejus, quotidianisque sermonibus, & quod videbam, quibus eam hominibus in interiori adium parte viveret, & quod ita domus ipsa fumabat, ut multa ejus sermonis indicia redoleret: staturam sic, boni nihil ab illis nugis expectandam, mali quidem certe nihil pertinenscendum. Sed ita est, iudices, ut, si GLADIUM parvo puero, aut si imbecillo seni, aut debili dederis, ipse impetu suo nemini noceat: si ad nudum vel fortissimi viri corpus accesserit, possit acie ipsa, & ferri viribus vulnerari: ita cum hominibus enervatis, atque exanguibus, consulatus, tanquam gladius, esset datus: qui per se pungere neminem unquam potuissent, hi summi imperii nomine armati temp. conrudiverunt. foedus fecerunt cum tribuno pleb. pa-

lam, ut ab eo provincias acciperent, quas ipsi vellent exercitum, & pecuniam, quantum vellent, ea lege, si ipsi prius tribuno pleb. 3 assillam & constrictam temp. tradidissent. id autem factus meo sanguine lectum sanciri posse dicebant. Quia re patefacta (neque enim dissimulari tantum scelus poterat, nec latere) promulgantur uno, eodemque tempore rogationes ab eodem tribuno de mea pernicie, & de provinciis consulum nominatim. Hic tam senatus sollicitus, vos equites excitati, Italia cuncta permota, omnes denique omnium generum, atque ordinum cives summæ reip. à consulibus, atque à summo imperio petendum esse auxilium arbitrantur, cum illi soli essent, præter furiosum illum tribunum, duo reip. tribunes, qui non modo præcipitanti patriæ non subvenirent, sed etiam nimium tardè concidere mœrent. Flagitabat ut his quotidie cum querelis honorum omnium, tum etiam precibus senatus, ut meam causam susciperent, agerent, aliquid denique ad senatum ferrent. hi non modo negando, sed etiam irritando, amplissimum quemque illius ordinis insequerentur. Hic subito cum incredibilis in Capitolium multitudo ex tota urbe, cunctaque Italia convenissent: vultum mutantem omnes, meque etiam omni ratione, *privas consilio* (quoniam publicis ducibus resp. careret) defendendum putant. Erat eodem tempore senatus in æde Concordiæ, quod ipsum templum representabat memoriam consulatus mei, cum stans universus ordo cincinnatum consulem orabat: nam alter ille horridus, & severus consilio se domi continebat. Quia tum superbia cœnum illud, ac labes, amplissimi ordinis preces, & clarissimorum civium lacrymas repudiavit? me ipsum ut contempsit *belus patriæ*? nam quid ego patrimonii dicam, quod ille cum quasi questum faceret, amisit? Cum venisset ad senatum, vos, inquam, equites Roman, & omnes boni veste mutata, vos, inquam, pro meo capite ad pedes lenoniis impurissimi projecistis. cum vestris precibus à latrone illo repudiatis, viri incredibili fide, magnitudine animi, constantia, 4 L. Mummius, ad senatum de rep. retulit. sententiam frequens vestem pro mea salute mutandam censuit. O diem illum, iudices, funestum senatus, bonisque omnibus: reipub. luctuosum: mihi ad domesticum marorem, gravem: ad posteritatis memoriam, gloriosum! Quis enim quisquam potest ex omni memoria sumere illustris, quam, pro uno cive, & bono omnes privato consensu, & universum senatum publico consilio multo vestem? qua quidem tum mutatio non deprecationis causa est facta, sed iustus, quem enim deprecarentur, cum omnes essent fordidati? cumque hoc satis esset signi, esse improbum, qui murata veste non esset? Hac mutatione vestis facta, tanto in luctu civitatis, omitto quid ille tribunus, omnium rerum divinatorum, humanarumque prædo fecerit: qui adesse nobilissimos adolescentis, honestissimos equites Roman. deprecatores salutis meæ inisset, eosque operarum suarum gladiis, & lapidibus objecerit. de consulibus loquor, quorum fide resp. vixi debuit. Exanimatus evolat ex senatu, non minus perturbato animo atque vultu, quam si paucis ante annis in creditorum conventum incidisset: advocat concionem: habet orationem talem consul, qualem numquam Catilina victor habuisset. ERARE homines, si etiam tum senatum aliquid in rep. posse arbitrantur: equites verò Roman. daturos 5 illius dies pœnas, quod me consule, cum gladiis, in clivo Capitolino fuissent: venisse tempus iis, qui in timore fuissent, con-

1. Et bene de republ. meritorum.) Editio vetus, item Gemblac. S. Vicc. Pall. etc. & senex de republ. meo. 2. Ut ingenere sua familia singularitatis? Pal. nonus & Gemblac. item eod. vult familia unde Guilielmus faciebat a familia. 3. Assillam & constrictam temp.) Ita Pal. nonus, Erfurd. Gembl.

nam Henr. Stephanii libri, circumscriptione vulgatæ deerat illud, & consilio. 4. L. Mummius.) Nescio illud ne sit in Pal. nono, an verò Nominis, quod hæret in S. V.ctoris: adeo licetæ sunt dubia. 5. Illius dies pœnas.) Sic citat hunc locum Agell. lib. ix. cap. 14. 11 2861.

furatos videlicet dicebat) ulciscendi se. Si dixisset hoc solum, omni supplicio esset dignus. nam ORATIO ipsa consulis perniciosa, potest republ. libescere. quid fecerit, videte. L. Lamiam, qui cum me ipsum pro summa familiaritate, qui mihi cum fratre, cum patre ejus erat, unice diligebat, tum pro republ. vel mortem oppetere cupiebat, in concione relegavit: edixitque, ut ab urbe abesset millia passuum ducenta: quod esset ausus pro civi, pro bene merito civi, pro amico, pro republ. deprecari. Quid hoc homine facias? aut quod civem importunum, aut quod potius hostem tam sceleratum reserves? qui, ut omittam cetera, quæ sunt ei cum collega immani, impuroque conjuncta, atque communia, hoc unum habet proprium, ut expulsi ex urbe, relegarint, non dico equitem Romanum, non ornatissimum, atque optimum virum, non amicissimum reipub. civem, non illo ipso tempore unâ cum senatu, & cum bonis omnibus casum amici, rei que publ. lugentem: sed civem Romanum sine ullo iudicio, aut edicto ex patria consul eiecerit. Nihil acerbius socii Latini ferre soliti sunt, quam id quod perraro accidit, ex urbe exire à consulibus juberi. Argue illis tum erat reditus in suas civitates, ad suos lares familiares: & in illo communi incommodo nulla in quemquam propria ignominia nominatim cadebat. Hoc verò quid est? exterminabit civis Romanos edicto consul à suis diis penatibus? expellet à patria? diliget quem volet? damnabit, atque ejiciet nominatim? hic, si unquam vos eos, qui nunc esset in republ. fore putasset, si denique imaginem iudiciorum, aut simulacrum aliquod futurum in civitate reliquum credidisset, unquam ausus esset senatum de republ. tollere? equitum Roman. preces aspiciant? civium denique omnium, novis, & inauditis edictis jus, libertatemque pervertere? Esti me attentissimis animis, summa cum benignitate auditis, judices: tamen vereor, nequis forte vestrum miretur, quid hæc mea oratio tam longa, ac tam altè repetita velit, aut quid ad P. Sextii causam, eorum, qui ante hujus tribunalum temp. vexantur: delicta pertineant. mihi autem hoc propositum est ostendere, omnia consilia P. Sextii, mentemque totius tribunalis hanc fuisse, ut afflicti, & perditæ reip. quantum posset, mederetur. Ac, si in exponendis vultibus illis, de me ipso plura dicere videbor, ignoscite. nam & illam meam cladem vos, & omnes boni maxime esse reipub. vulnus iudicatis: & P. Sextius est reus non suo, sed meo nomine: qui cum omnes vim sui tribunalis in mea salute consumserit: necesse est meam causam præteriti temporis cum hujus præsentis defensione esse conjunctam. Erat igitur in luctu senatus: squalerat civitas, publico consilio mutata veste: ne illum erat Italia municipium, nulla colonia, nulla præfectura, nulla Romæ societas vestigialium, nullum collegium, aut concilium, aut omnino aliquod commune consilium, quod tum non honorificè illi me decrevisset de mea salute: cum subito edicunt duo consules, ut ad suum vestrum senatores redirent. QVIS VIM QUAM consul senatum ipsius decretis parere prohibuit? quis tyrannus mileros lugere vetuit? Parrumne est, Piso, ut omittam Gabinium quod tantum homines se fellicti, ut negligeres auctoritatem senatus? opprimi cujusque consilia contemneres? republ. proderes? consulare nomen affigeres? etramne edicere audeas, ne moerent homines meam, suam, reipub. calamitatem? & ne hunc suum dolorem veste significarent? live illa vestis mutatio ad luctum ipsorum, live ad deprecandum valebat,

quis umquam tam crudelis fuit, qui prohiberet quemquam aut suis manere, aut ceteris supplicare? Quid? sua sponte homines in amicorum periculis vestitum mutare non solent? pro te ipso, Piso, nemone mutavit? ne illi quidem, quos legatos non modò nullo senatusconsulto, sed etiam repugnante senatu, tute tibi legati? Ergo hominis desperati, & proditoris reipub. casum lugebunt fortasse qui volent: civis florentissimi benivolentia bonorum, & optimè de salute patriæ meriti, periculum, conjunctum cum periculo civitatis, lugere senatui non licet? Iidem consules, (3 si appellandi sunt consules, quos nemo est, qui non modo ex memoria, sed etiam ex factis 4. evellendos putet) pacto jam foedere provinciarum, producti in circo Flaminio in concionem ab illa furia, ac peste patriæ, maximo cum gemitu vestro, illa omnia, quæ tum contra me, contraque temp. dixerat, voce ac sententia sua comprobaverunt. Iisdem consulibus sedentibus, atque inspectantibus lata lex est, ne auspicia valerent, nequis obnuntiaret, nequis legi intercederet: ut omnibus factis diebus legem ferri liceret: ut lex Alia lex Fufia ne valerent qua una rogatione, quis est, qui non intelligat, universam republ. esse delentam? Iisdem consulibus inspectantibus, fervorum delectus habebatur pro tribunali Aurelio, nomine collegiorum, cum vicatim homines conscriberentur, decuriarentur: ad vim, ad manus, ad eadem, ad direptionem incitarentur. Iisdem cons. arma in templum Castoris palam comportabantur, gradus ejusdem templi tollebantur: armati homines forum, & conciones tenebant: cædes, lapidationesque fiebant: nullus erat senatus, nihil reliqui magistratus: unus omnem omnium potestatem armis, & atrocissimi possidebat, non aliqua vi sua, sed cum duo consules à rep. provinciarum, foedere retraxisset, insultabat, dominabatur: alii pollicebatur: terrore, ac metu multos, plures etiam se, & promissu tenebat. Quæ cum essent ejusmodi, judices, tum senatus duces nullos, ac pro ducebus proditores, aut potius apertos hosteis haberet: equester ordo reus à consulibus citaretur: Italia totius auctoritas repudiaretur: alii nominatim relegarentur, alii metu, ac periculo terrentur: arma essent in templis, armati in foro: eaque non silentio consulum dissimularentur, sed & voce, & sententia comprobarentur: cum omnes urbem nondum excisam, & everfam, sed jam captam, atque oppressam videremus: tamen his tantis malis, tanto bonorum studio, judices, resistissemus. Sed me alii metus, atque alia cura, suspicionesque moerunt. Exponam enim hodierno die, judices, omnem rationem facti, & consilii mei: neque hinc vestro tanto studio audiendi, neque verò huic tantæ multitudini, quanta, mea memoria, nunquam ullo in iudicio fuit, dero. nam, si ego in causa tam bona, tanto studio senatus, consensu tam incredibili bonorum omnium, tam parato, tota deniq. Italia ad omnem contentionem expedita, cessi tribuni pleb. despiciatissimi hominis. furori, contemtissimorum consulum levitate, audaciamque peritum: nimium me timidum, nullius animi, nullius consilii fuisse confiteor. Quid enim simile fuit in Q. Metello? cujus causam etsi omnes boni probabant, tamen neque senatus publicè, neque ullus ordo propriè, neque suis decretis Italia tota susceperat ad suam enim magis quandam illegloriam, quam ad perspicuam salutem reip. sumserat, cum unus in legem per vim latam jurare noluerit: denique videbatur ea conditione tam fortis fuisse, ut cum patriæ caritate constantiam gloriam commutaret. Erat autem ei res cum exercitu.

L 1 5

C. Marii

1. Nihil acerbius socii Latini ferre soliti sunt. Vetus editio, acerbius socii Latini infere soliti. S. V. Coris socii Roman.

2. Ne hunc dolorem veste significarent. Ita S. Vict. & Pal. nonus, nam editi nec hunc dol. veste mutata sign.

3. Si appellandi sunt Consules. Hæc quatuor vocabula inique abluunt

editionibus Lambinianis.

4. Evellendos putet. Vulgata non putet, sed præter mss. Pall. & S. Victoris, imò præter recentius editos.

5. Salutem reipub. sumserat. Hoc quoque est ab omni scripta atque olim impressa lectione, neoterica oggelsit, peltarata.

differet, ut multi ex multis locis prædones classibus eam navem se oppressuros minitarentur, nisi me unum sibi dedissent: si id vectores negarent, ac mecum simul interire, quam me tradere hostibus mallent: jecissem *me ipse potius* in profundum, ut ceteros conservarem, quam illos meam cupidos non modo ad certam mortem, sed in magnum vitæ discrimen adducerem. Cùm verò in hanc reipublicam navem, ereptis fenatui gubernaculis, fluitantem in alto tempestatibus seditionum ac discordiarum, armata tot classes, nisi ego unus deditus essem, incursum viderentur: cùm proscriptio, cædes, direptio denunciarentur: cùm alii me suspitione periculi sui non defenderent, alii vetere odio bonorum incitarentur, alii inviderent, alii obstare sibi me arbitrarentur, alii ulcisci dolorem suum aliquem velent, alii rem ipsam publicam, atque hunc bonorum statum, oriuræque odissent, & ob hæc causas, tot, tamque varias, me unum deposecerent: *deponerem* potius cum summo, non dicam exitio, sed periculo certè vestro, liberorumque vestrorum, quam non id, quod omnibus impendebat, unus pro omnibus susceperem, ac subirem? Victi essent improbi. At cives: at ab eo privato, qui sine armis etiam consul remp. conservarat, sin victi essent boni: quid superesset? non ad servos videtis rem venturam fuisse? An mihi ipsi, ut quidam putant, fuit mors æquo animo oppetenda? quid? tum mortemne fugiebam? an erat res ulla, quam mihi magis optandam putarem? aut ego illas res tantas, in tanta improborum multitudine cùm gerebam, non mihi mors, non exsilium ob oculos versabantur? non hæc denique à me tum, tanquam fata, s; in ipsa re gerenda concinebantur? an erat mihi in tanto luctu meorum, tanta disjunctione, tanta acerbitate, tanta spoliatione omnium rerum, quas mihi aut natura, aut fortuna dederat, vita retinenda? tam eram rudis, tam ignarus rerum? tam expertus consilii, aut ingenuus? nihil audieram? nihil videram? nihil ipse legendum, quærendoque cognoveram? nesciebam *VITAE BREVE* ESSE *CURSUM*, *GLORIA* SPMPITER-*NVM*? cùm esset omnibus definita mors, optandum esse, ut vita, quæ necessitati deberetur, patriæ potius donata, quam referata natura videretur? nesciebam, inter sapientissimos homines hanc contentionem fuisse, ut alii dicerent animos hominum, sensusque, morte restinguunt, alii autem tum maximè mentis sapientium, ac fortium virorum, cùm è corpore excessissent, *2 sentire, ac vigere?* quotum alterum, fugiendum non esse, carere sensu? alterum etiam optandum, meliorem esse sensu, denique, cùm omnia semper ad dignitatem retulissent, nec sine ea quiddam expetendum esse homini in vita putassent mortem, quam etiam virgines Athenis, regis, opinor, Brechtei filix, pro patria contempsisse dicuntur, ego *3* *con* *consulari*, tantis rebus gestis, timerem? præsertim cùm ejus essem civitatis, ex qua Q. Mucius solus in castra Porlenæ venisset, eumque interficere, proposita sibi morte, conatus esset? ex qua P. Decius primum pater, post aliquot annos patria virtute præditus filius, se, ac vitam suam, in iurata acie, pro salute populi Rom. victoriaque devovisset? ex qua innumerabiles alii partim adipiscendæ laudis, partim *vitanda turpitudinis* causa, mortem in variis bellis æquissimis animis, oppetissent? in qua civitate ipse meminisset, patrem hujus M. Crassi, fortissimum virum, ne videret victorem vivus inimicum, eadem sibi manu vitam exhaustisse, qua mortem sæpe hostibus obtulisset? Hæc ego, & multa alia cogitans, hoc videbam, si causam publicam mea mors peremisset: neminem unquam fore, qui auderet sustinere contra improbos cives reip. salutem. Itaque non solum si vi interissem, sed etiam si morbo extinctus essem, fore puta-

bam, ut *exemplum* reipub. conservandæ mecum simul interiret. Quis enim unquam, me à fenatu, populoque Rom. tanto omnium bonorum studio, non restituro? quod certè, si essem interfectus, accidere non potuisset? ullam reipub. partem cum sua minima invidia auferet attingere? Servari igitur remp. discessu meo, judices: eadem à vobis, liberiisque vestris: vastitatem, incendia, rapinas, meo dolore, luctuque depulsi: & unus remp. *bi servare*, semel gloria, iterum arumna mea, neque enim in hoc me hominem esse infitiabor unquam, ut me optimo fratre, carissimis liberis, fidelissima conjuge, vestro conspectu, patria, hoc honoris gradu, sine dolore caruisse glorier. quod si fecissem; quod à me beneficium haberetis, cùm pro vobis ea, quæ mihi essent vitia, reliquissim? hoc, meo quidem animo, summi in patriam amoris mei signum esse debet certissimum, quod, cùm abesse ab ea non possem sine summo dolore, hunc me perpeti, quam illam labefactari ab improbis, malui. Memineram, judices, divinum illum virum, atque ex iisdem, quibus nos, radicibus natum, ad salutem imperii hujus, C. Marium, summa senectute, cùm vim propè justorum armorum profugisset, primo senile corpus validibus occultasse demersum; deinde ad infirmorum, ac tenuissimorum hominum Minturnis misericordiam confugisse: inde navigio per parvo, cùm omnes portus, terræque fugeret, in oras Africae desolatissimas pervenisse. Atque ille vitam suam, *ne nullus esset*, ad incertissimam spem, *3* *Et ad reipub. statum reservavit*: ego qui (quemadmodum multi in fenatu, me absente, dixerunt) periculo reip. vivebam, quique ob eam causam consularibus litteris de senatus sententia exteris nationibus commendabar, nonne, si meam vitam delevissem, remp. prodidissim? in quo quidem nunc, me restituro, vivit mecum simul exemplum fidei publicæ, exemplum reip. defendendæ, quod si immortalè retinetur, quis non intelligit, immortalè hanc civitatem futuram? Nam externa bella regum, gentium, nationum, jam pridem ita extincta sunt, ut præclare cùm iis agamus, quos pacatos esse patiamur, deniq; *EX BELLE* A victoria non ferè quemquam est invidia civium consecuta, domesticis malis, & audacium civium consiliis sæpe est resistendum: eorumque periculis est in reipub. retinenda *medicina*: quam omnem, judices, perdidissetis, si meo interitu fenatui, populoque Rom. doloris sui de me declarandi potestas esset erepta. Quare moneo vos, adolescentes, atque hoc meo jure præcipio, qui dignitatem, qui reipub. qui gloriam spectatis: ne, si qua vos aliquando necesse sitas ad tempus, contra improbos cives defendendam vocabitis, legiores litis, & recordatione mei casus à *consiliis fortibus* refugiatis. Primum, non est periculum, ne qui unquam sint in civitate ejusmodi consules, præsertim si erit his id, quod debetur, persolutum. deinde nunquam jam, ut spero, quisquam improbus, consilio, & auxilio bonorum se oppugnare remp. dicet, *illis tacentibus*: nec armati exercitus terrorem opponet, togatis: neque erit justa causa ad portas sedenti imperatori, quare terrorem suum falso jactari, opponique patiat. numquam enim erit tam oppressus fenatus, ut ei ne supplicandi quidem, ac lugendi sit potestas: tam captus equester ordo, ut equites Romani à consule relegentur. Quæ cùm omnia, atque etiam multa alia majora, quæ consulto prætereo, accidissent, vidissetis me tamen in pristinam meam dignitatem, brevi temporis dolore interjecto, reip. voce esse revocatum. Sed, ut revertar ad illud, quod mihi in hac omni est oratione propositum, omnibus malis illo anno, scelere consultum, remp. esse consecratam: primum illo ipso die, qui mihi funestus fuit, omnibus bonis luctuosus, cum ego me à complexu

patriæ,

1. In ipsa re gerenda concinebantur.] Edd. primæ concinebantur, in ill. serè concinebantur. Guilielmus sin. & Consule concinebantur.

2. Sentire ac vigere.] Guilielmus inclinabat legere vigere.

3. Et ad reipub. statum reservavit.] S. Vict. & ad temp. salutem. Lambini scripsi spem rep. salutem, reipub. itata, inquit Guilielmus.

2. Inter

patris, conspectaque vestro eripuissem, & metu vestri periculum, non mei, furori hominis, sceleris, perfidie, telis, minisque cessissem, patria inque, quae mihi erat carissima, propter ipsius patriae caritatem reliquissem: cum meum illum casum tam horribilem, tam gravem, tam repentinum, non solum homines, sed tecta urbis, ac templa lugerent: nemo vestrum fortum, nemo curiam, nemo lucem adspicere vellet: illo, inquam, ipso die, die dico? immo hora, atque etiam puncto temporis eodem, mihi rei quae publ. vernicies: Gabinio, & Pisoni provincia rogata est. Pro dii immortales, custodes, & conservatores hujus urbis, atque imperii: quoniam illa in repub. monstra, quae scelera vidistis? civis erat expulsus, is, qui temp. ex senatus auctoritate cum omnibus bonis defenderat, & expulsus non alio aliquo, sed eo ipso crimine. erat autem expulsus sine iudicio, vi, lapidibus, ferro, servitio denique concitato: lex erat lata, vastato, ac velito foro, & sicariis, servisque tradito, & ea lex, quae ut ne ferretur, senatus fuerat veste mutata. Hac tanta perturbatione civitatis, ne noctem quidem consules 1 inter meum discrimen, & eorum praedam interesse passi sunt: statim, me percusso, ad meum sanguinem hauriendum, & spirante etiam rep. ad ejus spolia detrahenda adolaverunt. omitto gratulationes, epulas, partitionem ararii, beneficia, spem, promissa, praedam, lxtitiam paucorum, in luctu omnium, vexabatur uxor mea: liberi ad necem querebantur: 2 gener, & Piso gener, à Pisonis consulis pedibus supplex rejiciebatur: bona diripiebantur, caeque ad consules deferebantur: domus ardebat in Palatio: consules epulabantur. Quod si meis incommodis latrabantur, urbis tamen periculo commoverentur. Sed, ut à mea causa jam recedam, reliquas illius anni pestes recordamini. sic enim facillimè percipietis, quantam vim omnium remedium à magistratibus proximis resp. desiderari, legum multitudinem, eam earum, quae late sunt, tum verò, quae promulgatae fuerunt, nam late quidem sunt consiliis illis tacentibus dicam? immo verò approbantibus etiam, 3 ut censoria notatio, & gravissimum iudicium sanctissimi magistratus de repub. tolleretur: ut collegia non modo illa vetera contra S. C. restituerentur, sed ad uno gladiatore innumerabilia alia nova conscriberentur: ut, remissis semissibus, & trientibus, quinta prope pars vestigalium tolleretur: ut Gabinio pro illa sua Cilia, quam sibi, si republ. prodidisset, pactus erat, Syria daretur: ut uni hejuoni bis de eadem re deliberandi, & rogata lege, potestas fieret provinciae commutanda. Mitto eam legem, quae omnia jura religionum, auspicio, potestatum, omnem leges, quae sunt de jure, & de tempore legum rogandarum, una rogatione delevit: mitto omnem domesticam labem: etiam exteras nationes illius anni furorè conquestas videbamus. lege tribunicia Matris Magnae Pessinuntius ille sacerdos, expulsus, & spoliatus sacerdotio est, sanumque sanctissimarum, atque antiquissimarum religionum venditum pecunia grandi. Brogitaro, impuro homini atque ind. gno illa religione: praestitum cum ea sibi ille non colendi, sed violandi causa appetisset: appellati reges à populo, qui id nunquam ne à senatu quidem postulassent: reducti exules Byzantium condemnati tum, cum indemnati cives è civitate ejiciebantur. Rex Ptolemæus, qui si nondum erat ipse à senatu socius appellatus, erat tamen frater ejus regis, qui cum esset in eadem causa, jam erat à senatu honorem istum consecutus: erat eodem genere, iidemque majoribus, eadem vetustate societatis: denique erat rex, si nondum socius, at non hostis: pacatus,

quietus, fretus imperio populi Romani, regno paterno, atque avito: regali otio perfruebatur de hoc nihili cogitante, nihil suspicante, eidem operis suffragium ferentibus, est rogatum, ut sedens, cum purpura, & sceptro, & illis insignibus regis praconi publico subiceretur: & imperante populo Romano, qui etiam bello victis regibus regna reddere consuevit, rex amicus, nulla injuria commemorata, nullis repetitis rebus, cum bonis omnibus publicaretur, nullis acerba, multa turpia, multa turbulenta habuit ille annus: tamen illi sceleri, quod in me illorum immanitas edidit, haud scio, an rectè hoc proximum esse dicam. Antiochum illum Magnum, majores nostri magna belli contentione terra, marique superatum, intra montem Taurum regare jusserunt: Asiam, qua illum multarunt, Attalo, ut is regnaret in ea, condona verunt. Cum Armeniorum rege, Tigane, grave bellum, perditurumque gestimus: cum ille injuriis in suis nostris inferendis bello prope nos accessisset, hic & ipse per se vehemens fuit, & acerrimum hostem hujus imperii Mithridatem, pulsum Ponto, opibus suis, regnoque defendit. & à Lucullo, summo viro, atque imperatore, pulsus, animo tamen hostili cum reliquis copiis suis in praesentia mente mansit. hunc Cn. Pompejus, cum in suis castris supplicem, abjectumque vidisset, erexit, atque insignè regium, quod ille de suo capite abjecerat, repositit & imperatui certis rebus, regnare iussit: nec minus & sibi, & huic imperio gloriosum putavit, constitutum à te regem, quam constructum videri, ulit, gessit. Qui & ipse hostis fuit populi Romani, & acerrimum hostem in regnum recepit: qui conflixit, qui signa contulit, qui de imperio pane certavit, regnat hodie, & amicitia nomen, ac societatis, quod armis violat, ad precibus est consecutus. Ille Cyprius miser, qui semper socius, semper amicus fuit: de quo nulla umquam suspicio du. aut ad senatum, aut ad imperatores nostros allata est: vivus (ut ajunt) est, & videns, cum victo, ac vestitu suo publicatus. Eni, cur certis reges stabiles esse suam fortunam arbitrentur, cum hoc illius 4 funestis anni prodito exemplo videant, per minum aliquem, & sexcentas operas, se fortunam tollerari, & regno omni posse nudari. At etiam eo negotio M. Catonem splendorem maculare voluerunt, ignari, quid gravitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique virtus valeret: quae in tempestate sava, quiesca est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen, atque haeret in patria, splendetque per se semper, neque alienis umquam sordibus obsolescit. Non illi ornandum M. Catonem, sed relegandum: nec illi committendum illud negotium, sed imponendum putaverunt: qui in concione palam dixerunt, linguam se evellisse M. Catoni, quae semper contra extraordinarias potestates libera fuisset. Sentient, ut spero, brevi tempore, manere libertatem illam: atque hoc etiam, si fieri poterit, esse majorem, quod cum consulibus illis M. Cato, etiam, cum jam desperasset aliqui auctoritate sua profici posse, tamen voce ipsa, ac dolore pugnavit, & post meum discesum, iis Pisonem verbis, stens meum, & reipub. casum, vexavit, ut illum hominem perditissimum, atque impudentissimum panem jam provinciae periret. Cur igitur rogationi panis? Quasi verò illo non in alias quoque leges, quas injustè rogatas putaret, jam antè jurant non offeri se ille istis temeritatibus, ut, cum reipub. nihil profici, se cive temp. priet. Consule me, cum esset designatus tribunus plebis, obtulit in discrimen vitam suam: dixit eam sententiam, cujus invidia capitis periculo sibi praestanda videbat: dixit vehementer: egit acriter,

1. Inter meum discrimen, & eorum praedam. Sic & prima edd. sed enim Pall. plerique, inter meum casum & suam praedam. Verum nonus ille, inter meum & suam praedam. S. Vici. inter meum & suam praedam: conjicit Calielmicos, inter meum & suam praedam.

2. Gener, & Pisi gener. Magna emphasis in istis. quare male Lambi-

nus qui primum gener, abiecit.

3. Ut censoria notatio. Haud aliter editi antiquior. sed Pal. non. & S. Vici. notis, quod ferri queat.

4. Funestis anni prodito exemplo. Malui istud cum S. Vici. & Pal. non. quam ut hoc quoque vulgatum perdit.

ter; ea, qua sensit, pra se tulit: dux, auctor, actor rerum illarum fuit: non quo periculum suum non viderit: sed in tanta reip. tempestate nihil sibi, nisi de patriae periculis cogitandum putabat. Consecutus est ipsius tribunatus. Quid ego de singulari magnitudine animi ejus, ac de incredibili virtute dicam? meministis illum diem, cum, templo à collega occupato, nobis omnibus de vita ejus viri, & civis timentibus, ipse animo fortissimo venit in templum, & clamore hominum, auctoritate imperum improborum, virtute sedavit. Adiit tum periculum, sed adiit ob causam: quæ quanta fuerit, jam mihi dicere non est necesse. At, si isti Cypriæ rogationi sceleratissimæ non paruisset: hæret illa nihilominus in repub. turbato. Regno enim jam publicato, de ipso Catone erat nominatim rogatum, quod ille si repudiasset, dubitatis, quin ei *vis esset allata*, cum omnia acta illius anni per illum unum labefactari viderentur? Atque etiam hoc videbat: quoniam illa in rep. macula regni publicari maneret, quam nemo jam posset elucere, quod ex malis boni possit in rep. provenire, id utilius esse, per se conservari, quam per alios. Atque ille etiam si alia quæpiam vi expelleretur illis temporibus ex hac urbe, facile pateretur. etenim, qui superiore anno senatu caruisset, quod si tum veniret, me tamen socium suorum in repub. consiliorum videre posset: is æquo animo tum, me expulso, & meo nomine cum universo senatu, tum sententia sua condemnata, in hac urbe esse posset? Ille verò eidem tempori, cui nos, eidem futuri, eidem consilibus, eidem minis, insidiis, periculis celsit. Inctum nos hausimus majorem, dolorem ille animi non minorem. His de tot, tantisque injuriis in *socios*, in *reges*, in *liberos civitates*, consilium querula esse debuit. in ejus magistratus tutela, reges, atque exteræ nationes semper fuerunt, eorum vox umquam est audita consulum? quamquam quis auferret, si maxime queri vellet? de Cyprio rege querentibus, qui me civem nullo meo crimine, patriæ nomine laborantem non modo stantem non defenderunt, sed ne jacentem quidem protegerunt? Cesseram, si alienam à me plebem fuisse vultis, quæ non fuit invidia: si commoveri omnia videbantur, tempori: si vis peribatur, armis: si societates, magistratum partitioni: si periculum civium, reip. Cur, cum de capite civis (non disputo, cujusmodi civis) & de bonis, proscriptio ferretur, cum & sacras legibus, & XII tabulis sanctum esset, *VT NEQUE PRIVILEGIUM* irrogari liceret, neque de capite, nisi comitiis centuriatis, rogari, nulla vox est audita consulum? consiliumque est illo anno, quantum in illis duabus hujus imperii pæstibus fuit, jure posse per operas concitatas quemvis civem nominatim tribuni plebis consilio ex civitate exturbari? Quæ verò promulgata illo anno fuerunt? quæ promissa multis? quæ coarctata? quæ sperata? quæ cogitata? quid dicam? qui locus orbis terræ jam non erat alicui destinatus? cujus negotii publici cogitari, optari, & fingi curatio potuit, quæ non esset attributa, atque descripta? quod genus imperii, aut quæ provincia. 4. quæ ratio aut fanda, aut confidende pecuniæ non reperiebatur? quæ regio, orave terrarum erat latior in qua non regnum aliquod statueretur? quis autem rex, qui illo anno non aut emendum sibi, quod non habebat, aut redimendum, quod habebat, arbitra retur? quis provinciam, quis pecuniam, quis legationem ab senatu petebat? Damnatis de vi, restitutio: consularum petitio ipsi illi populati sacerdoti comparabatur. Hæc gemebant boni, sperabant improbi, agebat tribunus pl. consules adjuvabant. Nunc aliquanto,

serius, quam ipse vellet, Cn. Pompeius, invictissimis illis qui mentem optimi, ac fortissimi viri, suis consiliis, fidelique terroribus à defensione meæ salutis aveterant, excitavit illam suam non sepositam, sed suspitione aliqua retardatam consuetudinem reip. bene gerendæ. Non est passus ille vir, qui sceleratissimos civeis, qui acerrimos hostes, qui maximas nationes, qui reges, qui genteis feras, atque inauditas, qui prædonum infinitam manum, qui etiam terribili virtute, victoriaque domuisset: qui omnibus bellis terra, marique compressis, imperium populi Rom. orbis terrarum terminis definisset, temp. everti scelere paucorum: quam ipse non solum consiliis, sed etiam sanguine suo sepe servasset, accessit ad causam publicam, restitit auctoritate sua, reliquis rebus: de præteritis questus est, fieri quædam ad meliorem spem inclinatio visa est. decrevit lenatus frequens de meo reditu kalendis Jun. dissentiente nullo, & referente L. Ninnio, cujus in mea causa numquam fides, virtusque contremuit. Intercessit Ligus ille nefcio quæ, additamentum inimicorum meorum, res erat, & causa nostra eo jam loci, ut *erigere oculos*, & vivere videretur. Quisquis erat, qui aliquam partem in meo laico sceleris Clodiani attigisset, quocumque venerat, quod judicium cumque subierat, damnabatur. Inveniebatur nemo, qui se suffragium de me tulisse confiteretur. decederat ex Asia frater meus magno squalore, sed multo etiam majore dolore. huic ad urbem venienti tota obviam civitas cum lacrymis, genituque processerat: loquebatur liberis senatus: concurrebant equites Romani: Piso ille, gener meus, cui fructum pietatis suæ neque ex me, neque à populo Rom. ferre licuit, à propinquo suo focerum suum flagitabat: omnia senatus rejiciebat, nisi de me primum consules retulissent. Quæ cum res jam manibus teneretur, & cum consules provinciarum passione libertatem omnem perdidissent, qui, cum in senatu privatim, ut de me sententias dicerent, flagitabantur, legem illi se Clodiam timere dicebant. cum hæc non possent jam diutius sustinere: iniit consilium de interitu Cn. Pompei: quo patrefacto, ferroque deprehenso, ille inclusus domi tandem fuit, quando inimicus meus in tribunatu. De meo reditu octo tribuni promulgarunt. ex quo intellectum est, mihi *absens crevisse amicos*, in ea præsertim fortuna, in qua nonnulli etiam, quos esse putaveram, non erant: sed eos voluntatem semper eandem, libertatem non eandem semper habuisse. nam ex novem tribunis, quos tunc habueram, unus, me absente, defluxit. qui cognomen sibi ex A. Iuliorum imaginibus arripuit, quo magis nationes ejus esse, quam generis, videretur. Hoc igitur anno, magistratibus novis designatis, cum omnes boni omnem spem melioris status in eorum fidem convertissent: princeps P. Lentulus auctoritate, ac sententia sua, Pisonæ & Gabinio repugnantibus, causam suscepit, tribunisque plebis octo referentibus, præstantissimam de me sententiam dixit. qui cum ad gloriam suam, atque ad amplissimi beneficii gratiam magis pertinere videret, causam illam integram ad suum consilium *reservari*, tamen rem talem per alios citius, quam per se tardius confici volebat. Hoc interim tempore P. Sextius, iudices designatus, ier ad C. Cæsarem pro mea salute suscepit. Quid egerit, quantum profecerit, nihil ad causam, equidem existimo, si ille (ut arbitror) æquus nobis fuerit, nihil ab hoc profectum: sin iratior, non multum, sed tamen *fidulitatem*, atque integritatem hominis videris. Ingredior jam in Sextii tribunatum, nam hoc primum iter d. signatus,

1. Per se conservari, quam per alios. Gulielmus putat excidisse verbum *di lapidare*, aut aliud tale.
2. Si aliqua quæpiam vi, Pal. nonus, *aliquam*, Gemblacens. *aliquam*.
3. Fingi curatio potuit. Ita etiam Pal. non. & S. Victoris. nam ad primam finemque ratio potuit, vulgo dicitur, *non potestatio potuit*.
4. Quæ ratio aut fanda, aut confidende. Habent Pal. text. quare. quare.

est quæ ratio auferenda aut causanda. sed nostrum istud perditur in Pal. sec. ac nono. neque secus S. V. G. Erf. Gembl. ideoque revocavi. nam & sic quoque add. antiquæ auctoritatem autem figurata locutione ne Lambino quis adhaeret lect. oner. istam exhibent præ vulgata.
5. Referentis L. Ninnio. J. Pall. nostri præter nonum ambigue profus scriptum, inclinatur ad *Ninnium* aut *Ninnium*, aut sanè *Ninnium*, vulgata erat *Ninnio*.

queritur cum multitudine in tribunatu, & cum praefidio magno fuisse: num illo die fuerit. r certe certe non fuit. Victa igitur est causa republicae, & victa, non auspiciis, non intercessionibus, non suffragiis: sed vi, manu, ferro. nam si obnuntiasset Fabricio 2 is prator, qui se servasse de caelo dixerat: accepisset republica plagam, sed eam, quam acceptam gemere posset. Si intercessisset collega Fabricio, latisset republicam, sed republicam jure lassisset. Gladiatores tu novitios, pro expectata adilitate suppositos cum sicariis è carcere emissis: ante lucem immittas? magistratus templo dejicias? eadem maximam facias? forum purges? & cum omnia vi, & armis ageris, accues eum, qui te praefidio munierit, non ut te oppugnaret, sed ut vitam suam posset defendere? Atqui ne ex eodem quidem tempore id egit Sextius, ut à suis munitus: tuto in foro tum magistratum gereret, rempublicam administraret. Itaque sicus sanctitate tribunatus, cum se non modo contra vim, & ferrum, sed etiam contra verba, atque interfationem legibus sacris esse armatum putaret: venit in templum Castoris: obnuntiavit consuli: cum subito manus illa Clodiana, in caede civium saepe jam victrix, exclamavit, incitatur, invadit: inermem, atque imparatum tribunum alii gladiis adoriuntur, alii fragmentis lapidorum, & fistibus: à quibus hic, multis vulneribus acceptis, ac debilitato corpore, & contrucidato, se abiecit exanimatus: neque ulla alia re ab se mortem, nisi opinione mortis depulit. quem cum jacentem, & concisum plurimis vulneribus extremo spiritu exsanguem, & confectum viderent: defatigatione magis, & errore, quam misericordia, & modo, aliquando cadere desisterunt. Et causam dicit Sextius de vi? quid ita? quia vivit. At id non sua culpa, plaga una illa extrema defuit: quis si accessisset, reliquum spiritum exhausisset, accusa Lentidium: non percussit locum: 7 maledictio Sabino, homini Reatino, & cur tam tempore exclamarit occidit. ipsum verò quid accusas? num defuit gladiis? 9 num repugnavit? num, ut gladiatoribus imperari solet, ferrum non recepit? An hæc ipsa vi est, non posse emori? an illa, quod tribunus plebis templum cruentavit? an, quod, cum esset ablatas, primumque: 10 respisserit, non te referri iussit? ubi est crimen, quod reprehenditis? Hic quaro, iudices, si illo die gens ista Clodia, quod facere voluit, effecisset: si P. Sextius, qui pro occiso relictus est, occisus esset: fuisse an arma ituri? fuisse sine vos ad patrium illum animum, majorumque virtute excitati? fuisse an aliquando rempublicam à funestio latrone repetituri? an etiam tunc quiesceretis, cunctarentis, timeretis, cum rempublicam à facinorosissimis scitariis, & à feris esse: 11 oppressam, atque occupatam videretis? Cujus igitur mortem ulcisceremini, si qui deum liberi esse, & habere rempublicam cogitaretis: de ejus virtute viri quid vos loqui, quid sentire, quid cogitare, quid judicare oporteat, dubitandum putatis? At verò illi ipsi paritids, quorum effrenatus furor aliter impunitam diurna,

na, adeo vim facinoris sui perhortuerant, ut si paullo longior opinio mortis Sextii fuisset, Gracchum illum aum, transferendi in nos criminis causa, occidere cogitarent. Sensit rusticulus non incautus, (neque enim homines nequam tacere potuerunt) suum sanguinem quasi ad restinguendam invidiam facinoris Clodiani: 12 mulionicam penulam arripuit, cum qua primum Romam ad comitia venerat: melioria se corbe contexit. Cum quaerent alii 13 Numerium, alii Quintium, genuis, & nomine errore servatus est. Atque hoc scitis omnes, usque adeo hominem in periculo fuisse, quoad scitum sit Sextium vivere, quod nisi esset patefactum paullo citius, quam vellem: non illi quidem morte mercenarii sui transferre potuissent invidiam in quos putabant, sed acerbissimi sceleris in famam grato quodam scelere minuisset. Ac, si tunc P. Sextius, iudices, in templo Castoris animam, quam vix retinuit, edidisset: non dubito, quin, si modo esset in republica senatus, si majestas populi Romani revivisset: aliquid quando statua huic ob rempublicam interfecto, in foro statueretur. Nec verò illorum quisquam, quos à majoribus nostris, morte obita, positos in illo loco, atque in rostris collocatos videtis, esset P. Sextio aut acerbitate mortis, aut animo in rempublicam praeponendus: qui cum causam civis calamitosi, causam amici, causam bene de republica meriti, causam senatus, causam Italiae, causam reipublicae suscepisset: cumque auspiciis, religionique parens, obnuntiaret, quod senserat: luce palam à nefariis pestibus in deorum, hominumque conspectu esset occisus, sanctissimo in templo, sanctissima in causa, sanctissimo in magistratu. Eius igitur vitam quisquam spoliandam ornamentis esse dicit, cuius mortem ornandam monumento sempiterno putaretis? Homines, inquit, emissi, coëgisti, parasti. Quid uti faceret? senatum obsideret? civis indemnatos expelleret? bona diriperet? aedis incenderet? testa disturbaret? templa decorum immortalium inflammaret? tribunos plebis ferro è rostris expelleret? provincias, quas vellet, quibus vellet, venderet? reges appellaret? rerum capitulum condemnatos, in liberis civitates per legatos nostros reduceret? principem civitatis ferro obfessum teneret? hæc ut efficere posset, quæ fieri, nisi armis oppressa republica, nullo modo poterant, idcirco, credo, manum sibi P. Sextius, & copias comparavit. At nondum erat maturum: nondum res ipsa ad ejusmodi praefidia viros bonos compellebat: pulsus non eramus, non omnino ista manu sola, sed tamen non sine ista: 14 vos taciti credebamini. Captam erat forum anno superiore, aede Castoris, tanquam arce aliqua, a fugitivis occupata: silebatur: omnia, hominum, cum egestate, tum audacia perditorum, clamore, concursu, vi, manu gerebantur: perferebatis magistratus templis pellebantur: alii omnino aditu ac foro prohibebantur: nemo resistebat. gladiatores ex pratoris comitatu comprehensi, in senatum introducti, confessi, in vincula conjecti à Milone, 15 emissi à Serrano

1. *Certe certe non fuit.* Verbum ita geminatum reperitur in Pal. nono, in Gembl. in Erfurd. imo S. Victoris geminatum etiam habet præcedens illud.

2. *Et prator qui se servasse.* Vulgata, *is tribunos plebis qui servasse.* sed alterum est à Pal. nono & S. Vict.

3. *Aut la iam innotuit.* Editi alii in *ferum innotuit*, sed voces eæ non sunt in mss. illis nostris.

4. *Forum purges.* Nihil variant mss. supradicti: & potest intelligi de illo superiore, cap. 35. f. è fore spangia iffundi sanguinem. videatur etiam Turnebus lib. xx. cap. 3. P. Manucius maluit *purges*.

5. *Tuto in foro tuo magistratum.* Illud uno sumtum ex S. Vict. & Pal. nono. vulgò tum, quod nescio cur Gulielmus moter in *tamtu. tumm ferum*, in quo dominaris, vocatur admodum energetice.

6. *Contra verba & interfationem.* Retinuit istud Turnebi, alludendibus Pal. nono & Gembl. in quo *interfationem*. habebat id tamen aperæ liber S. Victoris. vulgò erat, *interfectionem*.

7. *Maledictio Sabina.* Ita erat in S. Victoris exemplari, nec rececit Palatinus, quam quod is *Sabino*. dictum, ut *Gallii*, *Gracii*, *Latiui*, *Appulsi*.

8. *Cur tam tempore exclamarit.* Au fiores hujus emendationis Erfurd.

Gembl. neque abeunt Pal. sex. quam quod *is*, *tempore*, quod & in *edd. priscis*: nam *hoper* natæ, *tempe*.

9. *Non repugnavit.* Haud secus idem libri omnes. posteriores, *repudiavit*.

10. *Primumque respisserit.* Et hoc quoque est ab eisdem libris, expressitque item P. Victorius. recentiores *respisserit*.

11. *Oppressam atque occupatam.* Habent quidem istud plerique Pall. sed nonus præfert *occulatam*, neque secus Gembl. aut S. Vict. Gulielmus conjicit *occulatam* sive *occulatam*, quod ultimum non displicet.

12. *Mulionicam penulam.* Servat istud Priscianus. nam mss. nostris, *mulioniam*.

13. *Numerium.* Editio princeps *Nomium* Pall. plerique *Numeron*, nonus, *Numerium*; quomodo & Erfurd. Gembl. quod forsitan verius esset tam hoc quam infra cap. 43. ubi & idem libri & Pal. nonus *Numerium* præferunt.

14. *Vos taciti credebamini.* Inde forte, *nostis sum*, alii ediderunt *mirabamini*: sed fortè referendum cum Pal. nono, cum Erfurd. cum Gembl. *marbati*.

15. *Emissi à Serrano.* Haud aliter librorum eorum triga, non *misi*, ut vulgo.

à Serrano. mentio nulla. forum corporibus civium Rom. constitutum ex de nocturna. non modò nulla nova *quasus*, sed etiam vetera iudicia sublata. tribunalum plebis plus viginti vulneribus acceptis jaentem, moribundumque vidisti: alterius tribuni plebis, divini hominis (dicam enim quod sentio, & quod mecum sentiunt omnes) divini, in signi quadam, inaudita, nova magnitudine animi, gravitate, fide præditi, domus est oppugnata ferro, facibus, exercitu Clodiano. Et tu hoc loco laudas Milonem, & iure laudas, quem enim unquam virum tam immortali virtute vidimus? qui nullo præmio proposito, præter hoc, quod iam constituta, & contemptum putatur, *iudicium bonorum*, omnia pericula, summos labores, gravissimas contentiones, inimicitiasque suscepit? qui mihi unus ex omnibus civibus videtur re docuisse, non verbis, quid oporteret à præstantissimis viris in republica fieri, & quid necesse esset: **O P O R T E R E** hominum audacium, everforum republicæ feceri, legibus, & iudiciis resistere. si leges non valerent, iudicia non essent, si republica vi, consensuque audacium, armis oppressa teneretur: præsidio, & copiis defendi vitam, & libertatem necesse esse. Hoc sentire, prudentia est: facere, fortitudinis: & sentire verò, & facere: perfectæ, cumulatæque virtutis. Adit ad rem publicam tribunus plebis, Milo: de cuius laude plura dicam, non quo aut ipse hæc dici, quàm existimari malit: aut ego hunc laudis fructum præsentem libenter impertiam, præsertim cum verbis consequi non possim: sed quod existimo, si Milonis causam accusatoris voce collaudatam probaro, vos in hoc crimine parem Sextii causam existimatos. Adit igitur T. Annius ad causam republicæ, sicut civem patriæ recuperare vellet ereptum, simplex causa, constans ratio, plena *confessionis* omnium, plena concordiæ. collegas adiutores habebat: consulis alterius summum studium, alterius animus penè placatus, de prætoribus unus alienus, senatus incredibilis voluntas: equitum Romanorum animi ad causam excitati, erecta Italia, duo solierant emi ad impediendum; qui si homines despecti, & contempti, tantam rem sustinere non potuissent: se causam, quam susceperat, nullo labore peracturum videbat. agebat auctoritate, agebat consilio, agebat per summum ordinem, agebat exemplum bonorum, & fortium civium: quid republica, quid se dignum esset, quis ipse esset, quid sperare, quid maioribus suis reddere deberet, diligentissimè cogitavit. Huic gravitati hominis, videbat ille gladiator, se, si moribus ageret, parem esse non posse: ad ferrum, ad facies, ad quotidianam crudem, incendia, rapinas, se cum exercitu suo contulit: domum oppugnare, itineribus occurrere, vi lacessere, & terrere cepit. Non movit hominem summa gravitate, summaque constantia: sed quamquam dolor animi, innata libertas, prompta excellensque virtus, fortissimum virum hortabantur, *vi vim* oblatam, præsertim sapius, ut frangeret, & refutare tanta moderatio fuit hominis, tantum consilium, ut contineret dolorem, neque eadem se re ulcisceretur, qua esset lacessitus: sed illum tot jam funeribus republicæ exultantem, ac tripudiantem, legum, si posset, laqueis constringeret. Descendit ad accusandum, quis unquam tam propriæ republicæ causa; nullis inimicitias, nullis præmiis, nulla hominum postulatione, aut etiam opinione, id unquam esse facturum? fracti erant animi hominis, hoc enim accusante pristini illius sui iudicii turpitudinem desperabat. Ecce tibi

consul, prætor, tribunus plebis, nova novi generis edicta proponunt: **N E R E V S** adit, ne citeur, ne quaratur mentionem omnino cuiquam iudicium, aut iudiciorum facere liceat. Quid ageret vir ad virtutem, dignitatem, gloriam natus, vi iudiciorum hominum corroborata legibus, iudiciumque sublaris? cervices tribunus plebis, privare, præstantissimum vir profigatissimo homini daret: in causam susceperat affligeret? an se domi contineret? Et vincit turpe putavit, & deterreret, & etiam è rep. credidit, ut quoniam sibi in illum *legibus* vi non liceret, illius vim neque in suo, neque in republica periculo pertimeret. Quomodo igitur hoc in genere præditi comparati accusatis Sextium, cum idem laudes Milonem? **A N**, qui sva tecta defendit: qui ab aris, focis, ferrum, flammamque depellit: qui sibi licere vult tutò esse in foro, in templo, in curia: qui vitæ prædium comparat, qui vulneribus que certis quotidie toto corpore, movetur, ut aliquo præsidio, caput, & cervices, & jugulum, ac latera tulerit, hunc de vi accusandum putas? Quis enim vestrum, iudices, ignorat, ita *naturam* rerum tulisse, ut quodam tempore homines, nondum neque naturali, neque civis iure descripto, suli per agros, ac dispersi vagarentur, & inanimæque haberent, quantum manu, ac viribus per eadem, ac vulnera aut eripere, aut retinere potuissent? Qui igitur primi virtute, & consilio præstanti existierunt, in perperato genere humanæ docilitatis, atque ingenii, & dissipatos, unum in locum congregarunt, eosque ex feritate illa ad iustitiam, atque mansuetudinem transtulerunt. 5 Tum res, ad communem utilitatem, quas *publicas* appellamus, tum conventicula hominum, quæ postea *civitates* nominatae sunt, tum domicilia conjuncta, quas *urbes* dicimus, invento & divino, & humano iure, moribus sapierunt, atque inter hanc vitam perpolitam humanitate, & illam immanem, nihil tam interest, quàm *jus*, atque *vi*. horum utro uti nolimus, altero est utendum. Vim volumus extinguere? *jus* valeat necesse est, id est, iudicia, quibus omne jus continetur. Iudicia displicent, aut nulla sunt vis dominetur necesse est. Hæc vident omnes: Milo & vidit, & fecit, ut jus experiretur, vim depelleret, altero uti voluit, ut virtus audaciam vinceret: altero vius necessarium est, ne virtus ab audacia vinceretur. Eademque ratio fuit P. Sextii, si minus in accusando (neque enim per omnes fuit idem necesse fieri) at certe in necessitate defendendæ salutis suæ, prædiumque contra vim, & manum comparando. O dii immortales! quemnam ostenditis exitum nobis? quam spem reip. datis? quous quisque invenietur tanta virtute vir, qui *optimam* quamque causam reip. amplectatur? qui bonis viris deserviat? qui solidam laudem, veramque quarat? cum sciat, duo illa reip. penè fata, Gabinium & Pisonem, alterum haurire quotidie ex pacati sinibus, atque opulentissimis Syriæ gazis innumera-bilibi pondus auri? bellum inferre quiescentibus, ut eorum veteres, ilibatasque divitias, in profundissimum libidinum suarum gurgitem profundat? *visum* adficere in oculis omnium tantam, *regnum* ut jam videatur esse illa villa, quam ipse tribunus plebis pictam olim in concionibus explicabat, quo fortissimum, ac summum civem in invidiam homo castus, ac non cupidus vocaret? alterum Thracibus, ac Dardanis primum pacem maxima pecunia vendidisse? deinde, ut illi pecuniam conficere possent, vexandam his Macedoniam, & ipsollendam tradidisset eundem.

1. *Tam immortalis virtute vidimus.* Ejoci prædium, quod occupat cerezas edd, quoniam non compareret in Pal. nono aut S. Vic. exemplari.
2. *Recuperare vellet ereptum, simplex.* Est à conjectura Lambini, proximè tamen vestigia S. Victoris, in quo, *vellet se p. tam simplex*, ac vulgata, *vellet reip. tam simplex*. P. Manutius divinat, *recuperare vellet, reip. etiam simplex*.
3. *Etiam è rep. credidit, ut.* Et istud quoque parte sui est à divinatione Lamb. cum antea legeretur nullo bono sensu, *etiam eripi reip. etiam*.

4. *Disparat enim in locum, &c.* Sic plerique Pall. at nonus, *disparat*. Gemol. *disparator*, quod veretur examinare.
5. *Tum res ad communem utilitatem; quas &c.* Secuti sumus veterum editiones, item Pal. octavus, nonum & S. Victoris ejecto *civitates*, & adscito ad. certe nullus Pall. agnoscat grandem illam vocem, quam vis desistantur etiam prepositivula. Iolm tertius præterit *Tum res propriè communem utilitatem &c.*

eundemque bona creditorum, civium Romanorum, cum debitoribus Græcis divisisse? cogere pecunias maximas à Dyrrhachinis, spoliare Theſſalos, certam Achæis in annos singulos pecuniam imperavisse: neque tamen ullo in publico, aut religioso loco, signum, aut tabulam, aut ornamentum reliquisse? Hos sic illudere, quibus omne supplicium, atque omnis jure optimo pœna debetur? reos esse hos duos, quos videtis? omitto jam Numerium, Serranum, Ælium, quibusquibus seditionis Clodianæ: sed tamen hi quoque etiam nunc volitant, ut videtis: nec, dum vos de vobis aliquid timebitis, illi unquam de se pectimescent. Nam quid ego de ædile ipſo loquar, qui etiam diem dixit, & accusavit de vi Milonem? neque hic tamen ulla unquam injuria adducetur, ut eum tali virtute, tantaque firmitate animi se in rempublicam fuisse pœniteat? sed, qui hæc vident, *adoleſcentes*, quoniam suis mentes conferent? ille, qui monumenta publica, qui ædeis sacras, qui domos inimicorum suorum oppugnavit, excidit, incendit, qui stipatus semper sicaritis, sæptus armatis, munitus indicibus fuit, quorum hodie copia redundat, qui & peregrinam manum facinororum concitavit, & lervos ad eadem idoneos emit, & in tribunatu carcerem totum in forum effudit: voltat ædilis: accusat eum, qui aliqua ex parte ejus furorẽ exultantem repressit, hic, qui se est tutatus sic, ut in privata re *deos penates* suos, in republica *jura tribunitia*, auspiciaque defenderet: accusat eum moderatè, à quo ipse nefarie accusatur, per senatus auctoritatem non est situs. Nimirum hoc illud est, quod de me potissimum tu in accusatione quaſisti, quæ est nostra *natio optima-tum*. sic enim dixisti. Rem quartis præclaram juventuti ad dicendum, nec mihi difficilem ad perdocendum, de qua pauca, judices, dicam, & ut arbitror, nec ab utilitate eorum, qui audient, nec ab officio nostro, nec ab ipsa causa P. Sextii abhorrebit oratio mea. Duo genera semper in hac civitate fuerunt eorum, qui versari in republica, atque in ea se excellentius gerere studuerunt: quibus ex generibus alteri se *populares*, alteri *optimates*, & haberi, & esse voluerunt. Qui ea, quæ faciebant, quæque dicebant, multitudini jucunda esse volebant, populares; qui autem ita se gerebant, ut sua consilia optimo cuique probarent, optimates habebantur. 1. Quis ergo iste optimus quisque? de numero si queris, innumerabiles. neque enim aliter stare possemus. ut principes consilii publici: sunt, qui eorum sectam sequuntur: sunt maximorum ordinum homines, quibus patet curia: sunt municipales, rustici: igitur Romani: 2. sunt negotia gerentes; sunt etiam libertini optimates, numerus, ut dixi, hujus generis, latè, & variè diffusus est: sed genus univèrsum (ut tollatur error) brevè circumscribi, & definiri potest. Omnes *OPTIMATES* sunt, qui neque nocentes sunt, nec naturæ improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. Esto igitur, ut hi sint, (quam tu nationem appellasti) qui qui integri sunt, & sani, & bene de rebus domesticis constituti, horum qui voluntati, commodis, opinioni in gubernanda republica serviunt, defensores optimatum, ipsique optimates gravissimi, & 3. clarissimi cives numerantur, & principes civitatis. Quid est igitur propositum his reip. gubernatoribus, quod intueri, & quod cursum suum dirigere debeant? id quod est præstantissimum, maximeque optabile omnibus sanis, & bonis, & beatis, *CVM DIGNITATE OTIVM*. Hoc qui volunt, omnes optimates: qui efficiunt, summi viri, & conserva-

tores civitatis putantur, neque enim rerum gerendarum dignitate homines *efferi* ita convenit: ut otio non prospiciant: neque ullum amplexari otium, quod abhorreat à dignitate. Hujus autem otiosæ dignitatis hæc fundamenta sunt, hæc membra, quæ tuenda principibus, & vel capitis periculo defendenda sunt: religiones, auspicia, potestates magistratuum, senatus auctoritas, leges, mos majorum, judicia, jurisdicctio, fides, provinciæ, focii, imperii laus, res militaris ætarium. Harum rerum tot, atque tantarum esse *defensorem*, & patronum, magni animi est, magni ingenii, magnæque constantiæ. Etenim in tanto civium numero magna multitudo est eorum, qui aut propter *metum pœna*, peccatorum suorum conscii, novos motus, conversionelque reipublicæ quærant, aut qui propter infirmitatem quendam *animi furorem*, discordiis civium, ac seditione pascantur: aut qui, propter *implicationem rei familiaris*, communi incendio malint, quam suo, desagrare, qui cum auctores sunt, & duces suorum studiorum, vitorumque nacti, in republica fluctus excitantur: ut vigilandum sit iis, qui sibi gubernacula patriæ depoposcerunt: emittendumque omni scientia, ac diligentia, ut conservari his, quæ ego paullo ante fundamenta, ac membra esse dixi, tenere cursum possint & capere otium illud portum, & dignitatis. Hanc ego viam judices, si aut asperam, aut arduam, aut plenam esse periculorum, aut insidiarum negem, mentiar: præsertim cum id non modo intellexerim semper, sed etiam præter ceteros senserim. Majoribus præsidiiis, & copiis oppugnatur respublica, quam defenditur, propterea quod audaces homines, & perditum *nunc* impelluntur: & ipsi etiam *sponte* sua contra remp. incitantur: boni neficio quomodo tardiores sint, & , principis rerum neglectis, ad extremum ipsa denique necessitate excitantur: ita ut nonnumquam cunctatione, ac tarditate, dum otium volunt etiam sine dignitate retinere, ipsi *utrumque* amittant. Propugnatores autem reip. qui esse voluerunt, si leviores sunt, desciscunt: si timidiores, defunt: permanent illi soli, atque omnia reip. causa perferunt, qui sunt tales, qualis pater tuus, M. Scaure, fuit, qui à Græcho 4 usque ad Q. Varium seditionis omnibus restitit: quem nulla unquam vis, nullæ minæ, nulla invidia labefecit: aut qualis Q. Metellus, patruus matris tuæ: qui cum florentem hominem in populari ratione, L. Saturninum censor notasset, eumque insitivum Gracchum contra vim multitudinis incitata: centu prohibuisset: eumque in eam legem, quam non jure rogatam judicaret, jurare unus noluisse, de civitate maluit, quam de sententia *dimoveri*: aut, ut vetera exempla, quorum est copia digna hujus imperii gloria, relinquam; neve eorum aliquem, qui vivunt, nominem: qualis nuper Q. Catulus fuit quem neque periculi tempestas, neque honoris aura potuit unquam de suo cursu, aut spe, aut metu demovere. Hæc imitâmini, per deos immortalis, qui dignitatem, qui laudem, qui gloriam quaeritis, hæc ampla sunt, hæc divina, hæc immortalia: hæc fama celebrantur, monumentis annalium mandantur: posteritati propagantur. Est labor: non nego. pericula magna: fateor, *Multa insidia sunt bonis: verissime dictum est.*, Sed, *si id, quod multi invadeant, multique expetant, inscitia sit*, inquit, *postulare*; *si si tu labores summa cum cura efferas Nullum*, Idem alio loco dixit, quod exciperent improbi cives, *Oderint, dum metuant*. Præclara enim illa præcepta dederat juventuti: sed tamen hæc via, hæc ratio reipublicæ capessenda

M m

dz

1. Quis ergo iste optimus quisque? de numero, &c.] Restitit lectionem antiquitatem, cui accedit Pal. nonus & S. Victoris. postea excelsi. *Quis ergo optimus iste? quis? de numero.* at Lambinus fluxit. *Quis ergo isti optimus?* qui? in subid. respicit enim ad proxime præcedens, ut sua consilia optimo cuique probarentur; & rogaturque, eo quis sit ille optimus quisque.
2. Suis negotia gerentes.] Lambinus recepit negotiosus, & ita Pal. pr. Sec. quart. octavus, & sic, si bene meminim, locutus pro Quintio.
3. Clarissimi cives numerantur.] Vulgo *immortales*, sed contra omnes

Palatinos nostros.

4. Usque ad Q. Varium.] Exhibet istud, præter libros Lambini & Erford. Gembl. nec ab S. Vict. nisi quod is; *Levarium*, vulgata habet S. Maxim.5. Si tu labores.] Pal. nonus *summa laborem*. S. Vict. *si tu labores*. Guelmuis tentabat, *si sum lab.* Versu quoque præcedenti, ubi legimus *haec dic, inscitia sit*, habet Gembl. est, quod & in Pal. nono; sed is tamen præterea præter *inscitia*.

de olim erat magis pertimescenda, cum multis in rebus multitudinis studium ad populi commodum ab utilitate reipublice discrepabat. Tabellaria lex ab L. Cassio ferebatur. Populus libertatem agi putabat suam, dissentiebant principes, & in salute optinatum, temeritatem multitudinis, & tabellae licentiam pertimescebant. Agrariam Ti. Gracchus legem ferebat, grata erat populo, fortuna cohsistitui tenuiorum videbantur. nitebantur contra optimates, quod ea discordiam excitari videbant: & cum locupletes possessionibus diuturnis moverentur, spoliari reipublicam propugnatoribus arbitrabantur. Frumentariam legem C. Gracchus ferebat, jucunda res plebi Romanae, victus enim suppeditabatur large sine labore, repugnabant boni, quod & ab industria plebem ad desidiam avocari putabant, & agrariam exhaustam videbatur. Multa etiam, nostra memoria, quae consilio praeterito, fuerunt in ea contentione, ut popularis cupiditas a consilio principum dissideret. Nunc iam nihil est, quod populus a delectis, principibusque dissentiat: nec flagitat rem ullam, neque novarum rerum est cupidus & otio suo, & dignitate optimi cuiusque, & universae reipublicae gloria delectatur. Itaque homines seditioni, acturbulenti, quia nulla iam largitione populum Rom. concitare possunt, quod plebs perfuncta gravissimis seditionibus, ac discordiis, citum malle videatur, conductus habent conciones: neque id agunt, ut ea dicant, aut ferant, quae illi velint audire, qui in concione sunt: sed primo, ac mercede perficiunt, ut, quidquid dicant, id illi velle audire videantur. Num vos existimatis, Gracchos, aut Saturninum, aut quemquam illorum veterum, qui populares habebantur, ullum unquam in concione habuisse conductum? nemo habuit, ipsa enim largitio, & spes commodi propositi, sine mercede ulla multitudinem concitabat. Itaque temporibus illis, qui populares erant, offendebant illi quidem apud graves, & honestos homines, sed populi iudiciis atque omni significatione florebat, his in theatro plaudebatur, hi suffragiis, quod contenderant, consequiebantur, horum homines nomen, orationem, vultum, incessum amabant. Qui autem adversabantur ei generi, graves, & magni homines habebantur: sed valebant in senatu multum, apud bonos viros plurimum, multitudinem iuveniendi non erant: suffragiis offendebar saepe eorum voluntas: plausum vero etiam si quis eorum aliquando acceperat, ne quid peccasset, pertimescebat. Attamen, si qua res erat maior, idem ille populus, horum auctoritate maxime commovebatur. Nunc, nisi me fallit, in eo statu civitas est, ut, si operas conductorum removeris, omnes idem de republica sensari esse videantur. Etenim tribus locis significari maxime populi Romani iudicium, ac voluntas potest: concione, comitiis, ludorum, gladiatorumque conspectu. Quae concio fuit per hos annos, quae quidem esset non conducta sed vera, in qua populi Romani consensus perspicere possit? Habita sunt multa de me gladiatore sceleratissimo, ad quas nemo adibat aspicere, nemo furialem vocem bonus audire poterat. Erant, erant illae conciones perditorum hominum necessario turbulenti. Habuit de eodem me P. Lentulus consul concionem. concursus est populi Romani factus: omnes ordines, tota in illa concione Italia constitit egit causam summa cum gravitate, copiose dicendi, tanto silentio, tanta approbatione omnium, nihil ut unquam videretur tam populare ad populi Romani aureis accidisse. Productus est ab eo Cn. Pompeius, qui se non solum auctorem meae salutis, sed etiam suppli-

cem populo Rom. exhibuit. huius oratio & pergravis, & grata concioni fuit. sic contendendo, numquam neque sententiam ejus, auctoritate, neque eloquentiam, jucunditate fuisse majorem. Quo silentio sunt auditi de me ceteri principes civitatis? quos idcirco non appello hoc loco, ne mea oratio, si minus de aliquo dixerim, ingrata: si satis de omnibus, infinita esse videatur. Cedo nunc ejusdem illius inimici mei de me eodem ad verum populum in campo Martio concionem. Quis non modò approbavit, sed non indignissimum facinus putavit, illum non dicam loqui, sed vivere, ac spirare? quis fuit, qui non ejus voce maculati reipublicam? seque, si eum audiret, scelere adstringi arbitretur? Venio ad comitia sive magistratum placet, sive legum. Leges videmus saepe ferri multas, omitto eas, quae feruntur ita, vix ut quini, 2 & hi ex alia tribu, qui suffragium ferant, reperiantur. De me, quem tyrannum, atque ereptorem libertatis esse dicebat, in illa reipublica dixit se legem tulisse. Quis est, qui se, cum contra me ferebatur, inisse suffragium constiteat? cum a tem de me eodem ex senatu consulto, comitiis centuriatis, ferebatur, quis est, qui non profiteatur se assensisse, & suffragium de salute mea tulisse? Ultra igitur popularis debet venire: in qua omnes honestates civitatis, omnes aetates, omnes ordines una consentiunt? an in qua Furia concitatur, tanquam ad funus reip. convolant? An sicubi aderit Gellius, homo & frater indignus, viro clarissimo, atque optimo consule, & ordine equestri, cuius ille ordinis nomen retinet, ornamenta conecit: id est populare? est enim homo ille populo Romano deditus. Nihil vidi magis, qui cum ejus adolescentia in amplissimis honoribus summi viri, L. Philippi, vitrici, florebat potuisset, utque eo non fuit popularis, ut bona solus comelleret, deinde ex impuro adolescente, & petulante, postea equam rem paternam 3 ab idiotarum divitiis ad philotophorum regulam perduxit: Graeculum se atque otiosum putari voluit, studio litterarum se subito dedit. 4 Nihil sane turbari juvabant, anagnosta, libelli etiam pro vino saepe opprobriantur: manebat infaturabile abdomen, copix descebant, itaque semper versabatur in spe reip. novarum, otio, & tranquillitate reipublice consensebat. Equae seditio unquam fuit, in qua non ille princeps? equae seditiosus, cui ille non familiaris? equae turbulenti concio, cuius ille non conciator? cui bene dixit unquam bono? bene dixit? immo, quem fortem, & bonum civem non petulantissimè est intellexit? qui, ut credo, non libidinis causa, sed ut poplicola videretur, libertinam duxit uxorem. Is de me suffragium tulit, is affuit, is interfuit epulis, & gratulationibus patriciarum, in quo tamen est me ultus, cum illo ore inimicos est meos saviatus, qui, quasi mea culpa bona perdiderit, ita ob eam ipsam causam est mihi inimicus, quia nihil habet. Utrum ego tibi patrimonium eripui, Gelli, an tu comedisti? quid? tu meo periculo, gurges, ac vorago patrimonii, habuisti: ut, si ego consul reipublicam contra te, & gregales tuos defendissem, in civitate esse me nolles? te nemo tuorum videre vult: omnes aditum, sermonem, congressum tuum fugiunt: te sororis filius Postumus, adolescens gravis, senili iudicio, notavit, cum in magno numero tutorem liberis non instituit. Sed elatus odio, & meo, & reipublicae nomine, quorum ille utri sit inimicior, nescio, plura dixi, quam dicendum fuit, in fastidiosum, atque egentissimum geneonem. Illuc revertor: contra me cum sit actum, capta urbe atque oppressa, Gellium, Firmidium, Titium, ejusdem

1. In quo populi Rom. consensus perspicere possit. Lambinus autumat excidisse negationem: ita in urbe, & contra omnes libros.
2. Exhi ex aliena tribu. Vulgo alia, sed nostrum restat in nono, Esford, ac Gembl.
3. Ab idiotarum divitiis. Probo explicat Victorius libro XXII. Var.

lect. cap. 6.

4. Nihil sane turbari juvabant. Haud aliter liber S. Victoris ac Gembl. nam Pal. non ait vulgo erat a te juvabatur. nostram probat explicataque Victorius libro XXII. cap. 17. Vincentius Contareus libro Victor. tentabat agnombar.

eiusdem modi Furias, illis mercenariis gregibus duces, & auctores fuisse, cum ipse lator nihil ab horum turpitudine, audacia, fordibus abhorreret. At, cum de dignitate mea ferebatur: nemo sibi nec validitudo excusationem, nec senectutis, satis iustam putavit, nemo fuit, qui se non temp. mecum simul revocare in suas sedes arbitraretur. Videamus nunc comitia magistratum. Fuit collegium nuper tribunitorium, in quo tres minime, vehementer duo populares extimabantur. ex his, qui populares non habebantur, quibus in illo genere conductarum concionum consistendi potestas non erat, duos à populo Rom. prætores video esse factos: & quantum sermonibus vulgi, & suffragiis intelligere potui præ se populum Rom. ferebat, sibi illum in tribunatu C. Domitii animum constantem, & egregium, & Q. Ancharii fidem, ac fortitudinem, etiam si nihil agere potuissent, tamen *voluntate ipsa* gratum fuisse. Jam de C. Fannio quæ sit existimatio, videmus: quod iudicium populi Rom. in honoribus ejus futurum sit, nemini dubium esse debet. Quid? populares illi duo quid egerunt? alter, qui tamen le contineretur, tolerat nihil: senserat tantum de republica aliud, atque homines expectabant, vir & bonus, & innocens, & bonis viris semper probatus: quod parum videlicet intellexit in tribunatu, quid vero populo probaretur, & quod illum esse populum Rom. qui in concione erat, arbitratur, non tenuit eum locum, in quem, nisi popularis esse voluisset, facillime pervenisset. alter qui ita se in populari ratione jactat, ut auspicia, legem Æliam, senatus auctoritatem, consulem, collegas, bonorum iudicium, nihil putaret, adilitatem petivit cum bonis viris, & hominibus primis, sed non præstantissimis opibus, & gratia: tribum suam non tulit: Palatinam denique per quam omnes illæ pestes vexare populum Rom. dicebantur, perdidit: nec quidquam illis comitiis, quod boni viri vellent, nisi repulsam, tulit. Videtis igitur, populum ipsum, ut ita dicam, jam non esse popularem: qui ita vehementer eos, qui populares habentur, respiciat: eos autem, qui ei generi adversantur, honore dignissimos iudicat. Veniamus ad ludos. Facit enim, iudices, vester in me i amorum, oculorumque conjectus, ut mihi jam licere putem remissiore uti genere dicendi. Comitiorum, & concionum significatione, interdum vera sunt, nonnumquam *versata*, atque corrupta: theatralis, gladiatorumque confessus, dicuntur omnino solere, levitate nonnullorum, emtos plausus & exiles, & raros excitare. atamen facile est, cum id fit, quemadmodum, & à quibus fiat, & quid integra multitudo faciat, videre. Quid ego nunc dicam, in quibus viris, ut cui generi civium maximè applauditur? neminem vestrum fallit, sit hoc sanè leve: quod non ita est, quoniam optimo cuique impertitur: sed, si est leve, homini gravi leve est: ei vero, qui pendet à rebus levissimis: qui rumore, & (ut ipsi loquuntur) favore populi tenetur, & ducitur: plausum, immortalitatem: sibi, *mortem* videri necesse est. Ex te igitur, Scaure, potissimum quæro, qui ludos apparatusissimos, magnificentissimosque fecisti, equis istorum popularium tuos ludos adspexerit: equis se theatro, populoque Roman. commiserit. Ipse ille maximè ludius, non solum spectator, sed actor, & acroama: qui omnia sororis embolia novit: qui in cœterum mulierum pro psalteria adducitur: nec tuos ludos adspexit in illo ardenti tribunatu suo, nec ullos alios, nisi eos, à quibus vix vivus effugit. Semel, inquam, se ludis homo popularis commisit omnino, cum in templo Honoris-Virtutis, honos habitus effect virtuti,

C. quæ Marii conservatoris huius Imperii monumentum, municipi ejus, & reipublicæ defensori sedem ad salutem præbuisse. Quo quidem tempore, quid populus Romanus sentire se ostenderit, utroque in genere declaratum est: primo, cum, audito S. C. ore ipsi, atque absentem senatui plautus esset ab universis datus: deinde, cum senatoribus singulis spectatum è senatu redeuntibus. Cum verò ipse, qui ludos faciebat, consul assedit: stans, & manibus passis, gratias agentes, & lacrymantes gaudio, suam erga me benivolentiam, ac misericordiam declaravit. At, cum ille furibundus, incitata illa sua vecordia mente, venisset: vix se populus Romanus tenuit: vix homines odium suum à corpore ejus impuro, atque infando repellerunt, voces quidem, & palmarum intentus, & *maledictorum clamorem* omnes profuderunt. Sed quid ego populi Rom. animum, virtutemque commemoro, libertatem jam ex diuturna servitute respicientis in eo homine, cui tum perenti jam adilitatem nec hiltiones quidem coram sedentibus pepercerunt? Nam cum ageretur Togata, *semulans*, ut opinor, cetera tota, clarissima concione in ore impuri hominis imminens concionata est. *3 Huius vita tua* -- & *3 Post principia*, atque *existis vincula vita*! sedebat exanimatus: & is, qui antea *antiprum* convicio concione celebrare suas solebat cantorum ipsorum vocibus ejiciebatur. Et, quoniam facta mentio est iudiciorum, ne illud quidem prætermittam, in magna varietate sententiarum, numquam ullum fuisse locum in quo aliquid à poeta dictum, cadere in *tempus nostrum* videretur, quod aut populum universum fugeret, aut non exprimeret ipse actor. Et, quæso, hoc loco iudices, ne qua me levitate ductum ad insolitum genus dicendi labi putetis, si de poetis, de histronibus, de ludis in iudicio loquar. Non sum tam ignarus, iudices, causarum non tam insolens in dicendo, ut omni ex genere orationem aucuper, & omnis undique sterculos captam, atque delibem. scio, quid gravitas vestra, quid hæc advocatio, quid illi conventus, quid dignitas P. Sextii, quid periculi magnitudo, quid atas, quid honos meus postulet. Sed mihi summi hoc loco doctrinam quandam juveni, qui essent optimates, in ea explicanda demonstrandum est, non esse popularem omnes eos qui putentur. Id facillimè consequar, si universi populi iudicium verum, & incorruptum, & si intimos sensus civitatis expressero. Quid fuit illud, quod, recenti nuntio de illo S. C. quod factum est in templo Virtutis, ad ludos, tenamque perlato, confesso maximo, fummus artifex, & mehercule semper partium in republica, tanquam in scena, optimatum, fens, & recentis lætitiæ, & misto dolore, ac desiderio mei, egit aperte multo gravioribus verbis meam causam, quam egomet de me agere potuissent? summi enim poetæ ingenium non solum arte sua, sed etiam dolore exprimebat. *4* „ Quid enim? qui rempublicam certo animo adjuveris, statueris, steteris cum Achivis. Vobiscum me steteris dicebat, vestros ordines demonstrabat, revocabatur ab universis. „ *Re dubia, nec dubitari vitam offere, nec capiti pepercerit.* Hæc quantis ab illo clamoribus agebantur? cum jam, omisso gestu verbis poetæ, & studio actoris, & expectationi nostræ plauderetur? „ *Summum amicum, summum in bello* -- (nam illud ipsi actor adijungebat amico animo: & fortassis homines propter aliquod desiderium approbabant) „ *summo ingenio præditum.* Tum illa, quanto cum gemitu populi Romani ab eodem paulo post in eadem fabula sunt acta? „ *O pater!* -- Me, me ille absentem, ut patrem deplorandum putat,

M m 2

quem

1. Animum oculorumque conjiciat. Ita exemplar S. Victoris, acceditque Pal. nonus, in quo, *conititue*, vulgata *conititue*.

2. Exemplar Honorii *Virtutis, honus habitus* etc. Sic Erfurd. & Gemblac. nam Pal. nonus, in templo Honorii *honus hab.* S. Victor. in templo *Virtutis honorii habitus hab.* vulgo erat, in templo *Virtutis honus habitus*.

3. *Huius vita tua, etc. Post principia, etc.* Gembl. *Huius vita tua post principia*. Pal. nonus: *Huius vita tua post principia*. S. Victor. *Huius vita tua post principia*.

4. Quid enim? qui rempub. certo animo adjuveris, statueris, steteris cum Achivis. Non aliter Gembl. Erfurd. S. Victor. & Pal. nonus. nolim tamen addimare locum jam perlato.

quem Qu. Catulus, quem multi alii saepe in senatu patrem patriæ nominarant. Quanto cum fieri de illis nostris incendiis, ac ruinis, cum patrem pulsum, patriam afflictam deploraret, domum incensam, everfamque? sic egit, ut demonstrata pristina fortuna, cum se convertisset, *„Hæc omnia vidi inflammati: stertum etiam inimicis, atque invidis excitaret. Prò, dii immortales! quid? illa quemadmodum dixit idem? quæ mihi quidem ita & acta, & scripta videntur esse, ut vel à Catulo, si revivisset, præclare posse dici viderentur, is enim liberè reprehendere, & accusare populi nonnumquam temeritatem solebat, aut errorem senatus: „ O ingrati Argivi, inanes Graji, immemores beneficii! Non erat illud quidem verum, non enim ingrati, sed miseri, quibus reddere salutem à quo acceptant, non liceret: nec unus in quemquam umquam gratior, quam in me universi. sed tamen illud scriptis disertissimus poeta pro me: egit fortissimus actor, non solum optimus, de me, cum omnes ordines, demonstraret, senatum, equites Rom. universum populum Rom. accusaret: „ Exfulare scivisti, scivisti pella, pulsam patmini. Quæ tum significatio fuerit omnium, quæ declaratio voluntatis ab universo populo Romano in causâ hominis non popularis, equidem audiebamus: existimare facilius possunt, qui adfuerunt. Et, quoniam me huc provexit oratio, histrio casum meum toties collacrymavit, cum ita dolenter ageret causam meam, ut vox ejus illa præclara, lacrymis impediretur. neque poeta, quorum ego semper ingenia dilexi, temporis meo defuerunt: etque populus Romanus non solum plausu, sed etiam, gemitu suo comprobavit. Utrum igitur hæc Æsopum potius pro me, aut Accium dicere oportuit, si populus Romanus liber esset, an princeps civitatis? Nominatim sum appellatus in Bruto. „ Tullius, qui libertatem civibus stabiliverat. milies revocatum est. Parumne videbatur populum Romanum judicare, id à me, & à senatu esse constitutum, quod perdit civis sublatum per nos criminabatur? Maximam verò populi Romani judicium universi confessu gladiatorio declaratum est, erat enim munus Scipionis, dignum & eo ipso, & illo Qu. Metello, cui dabatur. Id autem spectaculi genus erat, quod omni frequentia, atque omni genere hominum celebratur: quo multitudo maximè delectatur. In hunc confectum P. Sextius tribunus pleb. cum ageret nihil aliud in eo magistratu, nisi meam causam, venit, & se populo dedit, non plausu cupiditate, sed ut ipsi inimici nostri voluntatem universi populi viderent, venit (ut scivisti) ad columnam Maniam tantus est ex omnibus spectaculis usque à Capitolio, tantus ex fori cancellis plausus excitatus, ut numquam major consensus, aut apertior populi Romani universi fuisse ulla in causa diceretur. Ubi erant tum illi concionum moderatores, legum domini, civium expulsores? aliusne est aliquis improbis civibus peculiaris populus, cui nos offensus, in visque fuerimus? Equidem existimo, nullum tempus esse frequentioris populi, quam illud gladiatorium: neque concionis ullius, neque verò ullorum comitiorum. Hæc igitur innumerabilis hominum multitudo, hæc populi Romani tanta significatio, sine ulla varietate universi, cum illis ipsis diebus de me actum iri putaretur, quid declaravit, nisi optimorum civium salutem, & dignitatem, populo Rom. caram esse universo? At verò & ille tribunus pleb. qui de me, non patris, avi, proavi, majorum denique suorum omnium, sed Graculorum instituto, concionem interrogare solebat, *„Vellene me redire: & cum erat reclamatum semivivis mercenatorum vocibus; populum Romanum negare: dicebat: is, cum quoti-**

die gladiatores spectaret, & numquam est conspectus cum veniret, emergebat subito, cum sub tabulis subreperat, ut *„ Mater se appello -- dicturus videretur. Itaque illa via latebrosa, qua spectatum ille veniebat, Appia jam vocabatur, qui tamen, quoquo tempore conspiceretur, non modo gladiatores, sed equi ipsi gladiatorum reprobis sibilis eximelcebant. Videtisne igitur, quantum inter populum Rom. & concionem interit? dominos concionum omni odio populi notati? quibus autem consistere in operarum concionibus non liceat, eos omni populi Rom. significatione decorari? Tu mihi etiam M. Atilium Regulum commemoras, qui redire ipse Karthaginem sua voluntate ad supplicium, quam sine iis captivis, à quibus ad senatum missus erat, Romæ manere maluerit, & mihi negas optandum reditum fuisse per familias comparatas, & homines armatos. Vim scilicet ego desideravi, qui, dum vis fuit, nihil legi, & quem, si vis non fuisset, nulla res labefactare potuisset. Hunc ego reditum repudiarem, qui ita fortis fuit, ut verear, ne quis me studio gloriæ putet iccirco esse, ut ita redirem? Quem enim umquam senatus civem, nisi me, nationibus exteris commendavit? cuius umquam propter salutem, nisi meam, senatus publicè sociis populi Rom. gratias egit de me uno P. C. decreverunt, *„ P. C. PROVINCAS cum imperio obtinerent, qui quæ flores, itaque essent, salutem, & vitam meam custodirent. In una mea causa post Romam condiam factum est, ut litteræ consularibus ex senatus consulto, cuncta ex Italia, omnes, qui temp. salvam vellent, convocarentur. Quod numquam senatus in universis reip. periculo decrevit, id non unius mea salute conservanda decernendum putavi. Quem curia magis requisivit? quem forum luxit? quem & ipsa tribunalia desideraverunt? Omnia discessu meo deserta, horrida, muta, plena luctus, & mœroris fuerunt. Quis est Italia locus, in quo non fixum sit in publicis monumentis, studium salutis meæ, testimonium dignitatis? Nam quid ego illa de me divina senatus consulta commemorem? vel quod in templo Jovis optimi maximi factum est, cum vir is, qui tripartitas orbis terrarum oras, atque regiones tribus triumphis adjunctas huic imperio notavit, de scripto sententia dicta, mihi uni testimonium patriæ conservatæ dedit? cuius sententiam ita frequentissimus senatus secutus est, ut unus dissentiret hostis: idque ipsum tabulis publicis manda retur, ad memoriam posteritatis sempiternam, vel quod est postredie decretum in curia populi ipsius Rom. & eorum, qui ex municipiis conveniant, admonitum, ne quis de caelo servaret? ne quis moram ullam afferret? si quis aliter fecisset, cum planè everteret reip. fore, idque senatum gravissimè laturum: & ut statim de ejus facto referretur? Qua gravitate sua, cum frequens senatus nonnullorum scelus, audaciamque tardasset; tamen illud addidit, *„ si dixisset, quibus agi de me potuisset, non esset actum, redirem in patriam, dignitate omni recuperata. Decrevit eodem tempore senatus, ut is, qui ex tota Italia salutis meæ causâ conveniant, agerentur gratiæ: atque ut iidem ad res redeuntes, ut venirent, rogarentur. Hæc erat studiorum in mea salute contentio: ut ii, qui à senatu de me rogabantur, iidem senatui pro me supplicarent. Atque ita in his rebus unus est solus inventus, qui ab hac tam impensa voluntate bonorum palam dissideret, ut etiam Q. Metellus consul, qui mihi vel maxime ex magnis contentioibus reipub. fuisset inimicus, de mea salute retulerit. Qui excitatus à summa cum gloriâ, P. Servilius quadam gravitate dicendi, cum ille omneis propè ab inferis evocasset Metellos, & ad illius generis, quod***

1. Numquam est conspectus cum veniret. Pal. nonus repetit, numquam umquam est consp.

2. Si dicitur quingue quibus. Pal. idem dicitur à quibus: neque aliter Gembl. & videtur verum, is scilicet pro me. degeneravit id primum in quindies, deinde in quingue paulo ante ex illiæm mss. & S. Victoris

repositi tenens pro vulgato rom.

3. Summa enim auctoritate P. Servilius quadam. Nihil recedunt ab hæc scriptura libri nostri, itaque non ausus sum sequi Lambinum, qui admittit conjecturam P. Manuui.

quod sibi cum eo commune esset, dignitatem, propinquitatem, suam mentem à Clodianis atrocissimis reflexisset: cumque, cum ad domesticum exempli memoriam, & ad unum dicto citius Metelli casum vel gloriosum, vel gravem convertisset: collacrymavit, ut vir egregius, ac verè Metellus, totumque se P. Servilio dicenti etiam tum tradidit: nec illam divinam gravitatem, plenam antiquitatis, diutius homo ejusdem sanguinis potuit sustinere, & mecum absens beneficio rediit in gratiam. Quod cerè, si est aliqui sensus in morte præclarorum virorum, cum omnibus Metellis, tum verò uni viro fortissimo, & præstantissimo civi, gratissimum, fratri suo, fecit, socii laborum, periculorum, consiliorum meorum. Reditus verò meus qui fuerit, quis ignorat? quemadmodum mihi adveniit tanquam totius Italix, atque ipsius patriæ dexteram porrexerint Brundisini; cum ipsis nonis Sext. 1. idem dies adventus mei fuisset, reditusque, natalis idem carissimæ filix (quam ex gravissimo tum primùm desiderio, luctuque conspexi) idem etiam ipsius 2. colonix Brundisinx; idemque salutis, cumque me domus eadem optimorum, & doctissimorum virorum, Lenii Flacci & patris, & fratris ejus lætissima accepisset, quæ proximo anno moriens receperat, & suo præsidio, periculoque defenderat? cumque inere toto urbes Italix festos dies agere adventus mei videbantur? via multitudine legatorum, undique missorum celebrabantur? ad urbem accessus incredibilis hominum multitudine, & gratulatione florebat? iter à porta, in Capitolium adscensus, domum reditus erat ejusmodi, ut summa in lætitia illud dolerem, civitatem tam gratam, tam miseram, atque oppressam fuisse? Habes igitur, quod ex me quaesisti, qui essent optimates. non est natio, ut dixisti: quod ego verbum agnovi: est enim illius, à quo uno maxime P. Sextius se oppugnari videt, hominis ejus, qui hanc nationem dederit, & concidi cupivit: qui C. Cæsarem, mitem hominem, & à cæde abhorrentem, sæpe increpuit, sæpe accusavit, cum affirmaret, illum nunquam, dum hæc natio viveret, sine cura futurum. nihil profecit de universis: de me agere non desistit: me oppugnavit primùm per indices Vettium, quem in concione de me, & de clarissimis viris interrogavit, in quo tamen eos civis conjunxit eodem periculo, & crimine, ut à me inierit gratiam, quod me cum amplissimis, & fortissimis viris congregavit. Sed postea mihi, nullo meo merito, nisi quod bonis placere cupiebam, omnis est infidias sceleratissimè machinatus. Ille ad eos, à quibus audiebat, quotidie aliquid defecti afferebat: ille hominem mihi amicissimum, Cn. Pompejum, monebat, ut meam domum metueret, atque à me ipso caveret: ille se sic cum inimico meo copularat, ut illum meæ proserptionis, quam adjuvabat Sex. Clodius, homo iis dignissimus, quibuscumque vivit, tabulam esse, se scripturam diceret: ille unus ordinis nostri discessu meo, luctu vestro palam exultavit, de quo ego, cum quotidie rueret, verbum feci, judices, nunquam: neque putavi, cum omnibus machinis, ac tormentis, vi, exercitui, copiis oppugnaret, de uno lagitatoris me queri convenire. 3. Acta mea tibi ait displicere, quis nescit? qui legem eam contemnat, quæ diluèdit vetat, gladiatores biennio, quo quis petierit, aut petitus sit, dare? In quo ejus temeritatem satis mirari, judices, non quo. facit apertissimè contra legem: facit is, qui neque elabi ex judicio jucunditate sua, neque

emitti gratia potest: neque opibus, & potentia leges, ac iudicia perfringere. Quæ res hominem impellit, ut sit tam intemperans? ista nimia gloria cupiditate familiam gladiatoriæ, credo, nactus est, speciosam, nobilem, gloriosam, norat studia populæ: videbat clamores, & concursus futuros. Hac expectatione elatus homo, flagrans cupiditate gloriæ, tenere se non potuit, quin hos gladiatores induceret, quorum esset ipse pulcherrimus. Si ob eam causam peccasset, & pro recenti populi Rom. in se beneficio, populari studio elatus: tamen ignosceret nemo, cum verò ne de venalibus quidem homines electos, sed ex ergastulis emtos, nominibus gladiatoriis ornarit, & sortitè alios Saminitis, 4. alios Provocatores fecerit. tanta licentia, tanta legum contemtio, nonne quem habitura sit exitum, pertimescit? Sed habet defensiones duas: primùm, Do, inquit, bestiaris: lex est scripta de gladiatoriis. Festive. Accipite aliquid etiam acutius, dicit se non gladiatores, sed unum gladiatorem dare, & totam ædilitatem in munus hoc transfuisse. Præclara ædilitas, unus leo: ducenti bestiarum. Verum utatur hæc defensione: cupio eum suæ causæ confidere. Solet enim tribunos pleb. appellare, & vi iudicium disturbare, cum diffidit, quem non tam admittit, quod meam legem contemnat, hominis inimici, quam quod se statuit omnino consularem legem nullam putare. 5. Acilium, Didiam, Liciniam, Juniam contemnit. Etiamne ejus, quem sua lege, & suo beneficio ornatum, munitum, armatum solet gloriari, C. Cæsaris legem de pecuniis repetundis, non putat esse legem? Et ajunt, alios esse, qui acta Cæsaris rescindant, cum hæc optima lex, & ab illo locero ejus, 7. & ab hoc assecla negligatur? Et cohortari ausus est accusator in hac causa vos, judices, ut aliquando essetis severi, aliquando medicinam adhiberetis reip. NON EST ea medicina, cum sanæ parti corporis scapellum adhibetur, atque integræ: carnificina est ista, & crudelitas. hi medentur reip. qui exsecant pestem aliquam, tanquam strumam civitatis. Sed, ut extremum habeat aliquid oratio mea, & ut ego antè dicendi finem faciam, quam vos me tam attente audiendi, concludam illud de optimatibus, eorumque principibus, ac reip. defensoribus: vosque, adolescentes, & qui nobiles estis, ad majorum vestrum imitationem excitabo, & qui ingenio, & virtute nobilitatem potestis consequi, ad eam rationem, in qua multi homines novi & honore, & gloria floruerunt, cohortabor. Hæc est una via, mihi credite, & laudis, & dignitatis, & honoris: à bonis viris, sapientibus, & bene natura constitutis, laudari, & diligi: nosse descriptionem civitatis, à majoribus nostris sapientissimè constitutam: qui cum regum potestatem non tulissent, ita magistratus annuos creaverunt, ut consilium senatus reip. proponerent sempiternum, deligerentur autem in id consilium ab universo populo, aditusque in illum summum ordinem omnium civium industria, ac virtus pateret. senatum reip. custodem, præsidem, propugnatorem collocaverunt: hujus ordinis auctoritate uti magistratus, & quasi ministros gravissimi consilii esse voluerunt: senatum autem ipsum, proximorum ordinum splendore confirmari: plebis libertatem, & commoda tueri, atque augere voluerunt. Hæc qui pro virili parte defendunt, optimates sunt, cuiuscumque sunt ordinis: qui autem præcipuè suis cervicibus tanta munia, atque rempublicam sustinent, ii semper habiti sunt

M m 3

optima.

1. Idem dies adventus mei fuisset reditusque, natalis idem. Haud aliter S. Victoris liber, item editio P. Victorii; nisi quod ille, reditus qui natalis, idem. C. Paulus Manutius hæc secutus est ingenium, suum etiam Lambinus, apud quem videatur item conjectura Petri Fabri.

2. Colonia Brundisina; idemque Salus. Illud Salus, est à divinatione Manutii; cum prius hæretur in libris; idem ut sitis; et quomodo servat item Pal. nonus sed cum enclitica, idemque, quam hæc expressimus.

3. Acta mea tibi ait displicere. Est à conjectura Frænci Memmii, sed quam præcunt libri scripti, quippe Pal. nonus pl. ait disp. quod & in S. Victorii ac Gembl. sed licet amplius alii, vulgata habeat: Acta

mea tibi displicere, etc. Fide eorundem librorum statim etiam addidi particulam eam, editis prius omisam.

4. Alii Provocatores. Consule Lipsium lib. II. Saturn. sermo quæ cap. II.

5. Nonne quem habitura frœcitura perimescit? Melius istud longè; ex Erford. ac Gembl. item S. Vict. ac Pal. nono, quam vulgatum, senatum ut non habitura sit exitum, non perimescit?

6. Acilium. Pal. nonus, Gembl. S. Vict. Acilium attendat Criticus.

7. Et ab hoc assecla negligatur. Exprimere istud ausus sum, sustinatus auctoritate eodd. Pal. noni, S. Vict. ac Gemblacensis; neque enim temeraria illa scriptio in tot libris.

non potero esse, iudices, neque hic umquam puer, qui his lacrymis, qua sit pietate, declarat, amisso patre suo propter me, me ipsum incolumem videbit: nec, quotiescumque me viderit, ingemiscet, ac pestem suam, & patris sui, seise dicet videre. Ego vero vos in omni fortuna, quaecumque erit oblata, complectar: nec me ab iis, quos meo nomine fordidos videtis, umquam ulla fortuna divellet, neque ex nationes, quibus me senatus commendavit, quibus de me gratias egit, hunc exulem propter me sine me vide-

bunt. Sed hæc dii immortales, qui me suis templis advenientem receperunt, stipatum ab his viris, 1 & P. Lentulo consule, atque ipsa respublica, qua nihil est sanctius, vestra potestati, iudices, commiserunt. vos hoc iudicio omnium bonorum mentes confirmare, improbotum reprimere potestis: vos his civibus uti optimis, vos me reficere, 2 & renovare rempub. Quare vos obsecro, atque obsecro, ut, si me salvum esse voluistis, eos conservetis, per quos me recuperavistis.

1. *Ex P. Lentulo Consule, qui, &c.* Est istud à Pal. non. & libro S. Victoris. in ep̄t meo iudicio antea excusit, & P. Lentulus consul &c.

2. *Ex renovare rempub.* Resecui potest; revocatum malè & linea præcedenti, idque suavis supradictorum exemplarium.

M. TULLIUS CICERO
IN
VATINIIVM.

ORATIO TRICESIMA TERTIA.

SYNOPSIS.

Quæstio, an Vatini testi adversus P. Sextium fides adhibenda? Cicero, fidem adhibendam ut impurissimo & multo modis corrupto, negat. Acta eodem anno quo superior.

STYA tantummodo, Vatini, quid indignitas postularet, spectare voluissent, fecissem id, quod his vehementer placebat, ut te, cuius testimonium, propter tapitudinem vitæ, fordesq; domesticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem. nemo enim horum sut ita te refutandum, ut gravem adversarium, aut ita rogandum, ut religiosum testem, arbitrabatur. 2 sed sui paullo in te intemperantior fortasse, quam debui. odio enim tui, in quo, et si omneis propter tuum in me scelus, superare debeo; tamen, ab omnibus panè vincor, sic sum incitatus, ut, cum te non minus contemnerem, quam odissem, tamen vexatum potius, quam despectum, vellem dimittere. Quare, ne tibi hunc honorem à me haberi fortè mirere, quod interrogem, quem nemo congressu, nemo aditu, nemo suffragio, nemo civitate, nemo luce dignum putet: nulla me ad id causa impulisset, nisi ut ferocitatem tuam istam comprimerem, & audaciam frangerem, & loquacitatem paucissimis interrogationibus irruentem retardarem. Etenim debuisti, Vatini, etiam si falso venisses in suspicionem P. Sextio, tamen mihi ignoscere, si in tanto hominis de me optimè meriti periculo, & tēpori ejus, & voluntati parere voluissent. 3 Sed hesternò pro testimonio esse mentitum, cum affirmares nullum tibi omnino cum Albinovano sermonem non modò de Sextio accusando, sed nulla numquam de te fuisse; paulò ante imprudens indicasti: qui & T. Claudium tecum communicasse, & à te consilium P. Sextii accusandi petisse, & Albinovanum, quem antea vix tibi notum esse dixisses, domum tuam venisse, multa tecum locutum dixeris: denique conciones P. Sextii scriptas, quas neque nosset, neque reperire posset, te Albinovano dedisse, 4 easque in hujus iudicio esse recitatas. In quorum altero es confessus, à te accusatores esse instructos, & subornatos: in altero inconstantiam

tuam cum levitate, tum etiam perjurio implicatam refellistis: quem alienissimum à te esse dixisset, cum domi tuæ fuisset: quem prævaricatorem ab initio iudicasses, ei te, quos rogasset, ad accusandum libros dixeris dedisse. Nimum es vehemens, ferocisque natura, non putas fas esse verbum ex ore exire cuiusquam, quod non iucundum, & honorificum ad aureis tuas accidat, venisti iratus omnibus: quod ego, si mulac te adspexi, prius quam loqui cœpisti, cum antè Gellius, nutricula seditionum omnium, testimonium diceret, sensi atq; providi. repente enim te, tanquam serpens è latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis cervicibus, intulisti: ut mihi renovatus; ille tuus in te ** veterem meum amicum, sed tamen tuum familiarem defenderim, cum in hac civitate oppugnatio soleat, qua tu nunc uteris, nonnumquam, defensio numquam vituperari. Sed quare à te, cur C. Cornelium non defenderem, num legem aliquam Cornelius contra auspiciis tulerit: num A. Lium, num Fufiam legem neglexerit: num consuli vim attulerit: num armatis hominibus, templum tenuerit: num intercessorem vi dejecerit: num religiones polluerit: ararium exhaustum: rempublicam compilarit. Tua sunt, tua sunt hæc omnia. Coeneli ejusmodi nihil objectum est. Codicem legis dicebatur, defendebatur, testibus collegis suis, non recitandi causa legisse, sed recognoscendi. Consilium tamen, Cornelium concilium illo die dimisisse, intercessioni paruisse. Tu verò, cui Cornelii defensio displicet, quam causam ad patronos tuos, aut quod os afferes? quibus jam præscribis, quanto illis probro futurum sit, si te defenderint, cum tu mihi Cornelii defensionem in maledictis obijciendam putaris. Attamen hoc, Vatini, memento paullo post istam defensionem meam, quam tu bonis viris displicuisse dicis, me cum universi populi Romani summa voluntate, tu m optimi cuiusque singulari studio, magnificentissimi me post hominum me-

M m 4 moriam

1. *Stya tantummodo, Vatini, quid indignitas postularet, &c.* S. Victoris membrana non admiserunt ista, quod placet. Pal. nonus habet, quæ indignitas, forsitan non malè, a. alii aliquot nostris, nempe quintus & octavus, quid indignitas: forsitan melius.
2. *Sed sui paullo in te intemperantior.* Editio prima, paullo temperantior. & vero Pal. aliquot respiciunt illud in te, nonus & S. Vi. ejus loco habent ante, imò ille nonus leg. f. sui. cui ortum est, in hæc pernicula-

tus examinet. neque enim ita temerè dissident libri veteres.
3. *Hesternò pro testimonio esse mentitum, &c.* Lambinus alia adhibet, non necessariò si sumamus hesternum pro hieri.
4. *Easque in hujus iudicio esse, &c.* Sic Erford. & Pal. nonus; non paulo evelatius quam vulgatum: in hoc iudicio.
5. *Me sum in te veterem amicum, &c.* Turnebus heic in m. vacantem vidit totam paginam, idcoque merito indignatur locus alterico.
1. Non